ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YAŞAMBOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI'NIN DÜZENLEDİĞİ ÇEVRE İÇİN HALK EĞİTİMİ ETKİNLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nida Tekkeşin

Ankara
Mayıs, 2012

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YAŞAMBOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI'NIN DÜZENLEDİĞİ ÇEVRE İÇİN HALK EĞİTİMİ ETKİNLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nida Tekkeşin

Danışman: Prof. Dr. Rıfat Miser

Ankara
Mayıs, 2012

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Rıfat MİSER

Üye Prof. Dr. Gürcan GÜRGEN

Üye Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLİR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2012

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çevre sorunlarının, telâfisi olmayan boyutlara ulaştığı günümüzde, bireylerde çevreyi koruma, çevreye sahip çıkma bilinci oluşturmak son derece önemlidir. Bu bilinç oluşturma/farkındalık yaratma sürecinde “eğitim” söz konusudur. Bu noktada, bireylerde olumlu yönde davranış değişikliği sağlamak eğitimcilere düşmektedir.

Bu bilincin kazanılması sürecinde bir yaş sınırlaması yoktur; yani “Ağaç, yaş iken eğilir.” atasözünün aksine, birçok konuda olduğu gibi “çevre” konusunda da yetişkin eğitimine, halkın eğitimine ağırlık verilmelidir.

Çünkü bu süreç; doğumdan ölüme kadar, yaşamboyu devam eden bir süreçtir. İnsan, doğumdan ölene kadar çevreyle etkileşim içindedir ve yaşamını sürdürebilmesi için sağlıklı bir çevreye ihtiyaç duyar. Öte yandan, toplumun temeli olan ailede, topluma yeni bireyler yetiştiren ebeveynlerin eğitimi; aynı zamanda yetişmekte olan çocukların da eğitimi anlamına gelir. Bu bakımdan, çevre bilinci için yetişkin çevre eğitimine önem verilmelidir.

İnsanoğlunun teknolojiyle birlikte doğaya egemen olduğu, ekonominin ekolojiye tahakküm uyguladığı günümüzde, bireyleri aydınlatmak şart olmuştur. Kimse, çevre sorunları karşısında duyarsız kalma lüksüne sahip değildir; çünkü gelecek kuşaklara aktarılacak tek bir Dünya var. Bu nedenle Dünya, olabildiğince temiz kullanılmalı, yaşanabilir kılınmalı, gelecek kuşaklara temiz olarak bırakılmalıdır. Bunun için de çevreci bir toplum oluşturulmalı, bireylerde çevre ile dost yaşama bilinci kazandırılmalıdır.

Bu farkındalık yaratma sürecinde, öncelikle Çevre ve Orman Bakanlığı’na, sonra da kendi amaçları doğrultusunda çalışmalar yürüten çevreci demokratik kitle örgütlerine büyük roller düşmektedir; ancak yetişkinlere yönelen bir eğitimde, yetişkinlerin öğrenme özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca, onların gereksinimlerinden/sorunlarından hareket edilmelidir. Böyle bir yaklaşım izlemek, başarıya ulaşmada daha etkili bir yol olacaktır.

Bu araştırmada, çevreci sivil toplum örgütleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yürüttüğü çevre için halk eğitimi faaliyetleri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın, yetişkin çevre eğitimi alanındaki çalışmaların değerlendirilmesine ve "Çevre İçin Halk Eğitimi" alanyazınına katkı yapacağı umulmaktadır.

Bu araştırmayı tamamlarken; değerli katkılarıyla bana destek olan herkese, danışmanım Prof. Dr. Rıfat Miser'e, Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı'nın tüm değerli hocalarına, aileme, özellikle de kardeşim Eren Tekkeşin'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI'NIN DÜZENLEDİĞİ ÇEVRE İÇİN HALK EĞİTİMİ ETKİNLİKLERİ

Tekkeşin, Nida

Yüksek Lisans Tezi, Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı.

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Rıfat Miser

Mayıs 2012, ix + 71 sayfa

Bu çalışmada, çevre için halk eğitimi çalışmaları yürüten, ilgili sivil toplum örgütlerinden Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı'nın; ayrıca Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, halka yönelik eğitim faaliyetlerini saptamak amaçlanmıştır. Nitel araştırma modelinde tasarlanan bu araştırmanın verileri, kuruluşların eğitim yetkilileri ile yapılan görüşmelerle ve belge tarama yoluyla elde edilmiştir.

Verilerin çözümlenmesi sonucunda, kuruluşların yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin sorun merkezli değil konu merkezli eğitimler olduğu; eğitimlerin düzenlenmesinde hedef kitlenin istemlerine ve gereksinmelerine dayanılmadığı, sunumun esas olduğu; katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin yeterince kayıt tutulmadığı, dolayısıyla katılımcıların özelliklerinin eğitimlere etkisinin önemli görülmediği; eğitimlerde eğitici olarak görev alan kişilerin kendi konularında uzman olmalarına karşın "yetişkin eğitimi"ne dair yeterliliklerinin bulunmadığı; eğitimlerde ilgi çekici ve merak uyandırıcı yöntem ve materyallerin kullanıldığı saptanmıştır.

ABSTRACT

PUBLIC EDUCATION ACTIVITIES FOR THE ENVIRONMENT ORGANIZED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND THE MINISTRY OF ENVIRONMENT AND FORESTRY

Tekkeşin, Nida

MA Thesis, Department of Lifelong Learning and Adult Education.

Thesis Advisor: Prof.Dr. Rıfat Miser

May 2012, ix + 71 pages

In this study, it is aimed to investigate educational activities, targeted at the community, of some non-governmental organizations which are carrying out public education activities for the environment such as the Foundation for the Protection and Promotion of the Environment and Cultural Heritage (ÇEKÜL), World Wildlife Fund Turkey, Turkish Foundation for Combating Soil Erosion, for Reforestation and the Protection of Natural Habitats (TEMA). The data of this research that is designed as a qualitative research have been obtained through interviews with organizations and educational authorities in addition to document scanning.

As a result of the data analysis, it has been concluded that training activities conducted by organizations are not problem-based but subject-centered; the requests and needs of the target audience is not taken into consideration in the organizations of the trainings,whereas the presentation is the basis;adequate records on the participants' demographic characteristics are not kept, and therefore the effect of participants' characteristics on the trainings are not regarded significant; although trainers serving in the trainings are experts on their own subject fields, they lack in qualifications in "adult education";in the trainingsinteresting and intriguing methods and materials are used.

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge-1: Kuruluşların 2009 - 2010 Yılında Düzenlediği Çevre Eğitimlerinin Konularına Göre Dağılımları 43

Çizelge-2: Düzenlenen Eğitimlere Katılanların Yaşa Göre Dağılımı 48

Çizelge-3: Düzenlenen Eğitimlere Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı ... 50

Çizelge-4: Eğitim Programlarında Görev Alan Kişilerin Meslekleri 51

Çizelge-5: Eğitim Programlarında Görev Alan Kişilerin Eğitsel Yeterliliklerini Kazandıkları Süreçler 53

Çizelge-6: Eğitim Programlarında Kullanılan Eğitim Yöntemleri 54

Çizelge-7: Eğitim Programlarında Kullanılan Materyaller 56

Çizelge-8: Eğitim Programlarında Kullanılan Materyaller 57

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI i

ÖNSÖZ ii

ÖZET iv

ABSTRACT v

ÇİZELGELER LİSTESİ vi

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

Problem 1

Amaç 9

Önem 10

Sınırlılıklar 10

Tanımlar 11

Kısaltmalar 11

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE 12

Çevre Kavramı 12

Çevre Sorunları 14

Çevre Eğitimi 22

Çevreci Sivil Toplum Örgütleri 31

BÖLÜM III

YÖNTEM 37

Araştırmanın Modeli 37

Araştırma Grubu 38

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi 41

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR 42

Türkiye'deki Sivil Toplum Örgütleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Düzenlediği Çevre Eğitiminin Konularına İlişkin Bulgular 42

Eğitimlere Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular 48

Eğiticilerin Mesleklerine ve Yeterliliklerine İlişkin Bulgular 53

Kullanılan Eğitim Yöntem ve Materyallerine İlişkin Bulgular 56

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER 59

Sonuçlar 60

Öneriler 62

KAYNAKÇA 62

EKLER 68

EK-I: Görüşme Formu 69

EK-II: Çevre Sorunlarında Şikâyet Birimleri 70

EK-III: Telli Kavak 71

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem

Çevre; canlıların içinde bulunduğu ve tüm hayatsal faaliyetlerini sürdürdüğü ortam ya da koşullardır. Doğanın temel fiziksel unsurları olan hava, toprak ve su üzerinde zararlı etkilerin oluşması ile ortaya çıkan ve canlıların yaşamsal faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen yüklerin tümü ise çevre kirliliğini oluşturmaktadır.

Doğayı kirleten ve ekolojik dengeyi bozan en büyük etken, hiç şüphesiz ki insandır. İnsanoğlunun bilinçsiz üretim ve tüketimi, çevre sorunlarının son yıllarda ciddî boyutlara varmasının nedenidir. Özellikle, endüstri devrimine kadar insanın doğaya olan sınırlı etkisi, sonraki yıllarda ön plana çıkmış ve insanın varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Yaşam standartlarının giderek yükselmesinin ve dünya nüfusundaki hızlı artışın, doğal kaynaklar üzerinde yol açtığı baskı sonucu, çevre sorunları ortaya çıkmakta ve günümüzde çevre sorunlarının, tüm dünyayı tehdit edecek boyutlara varmasına neden olmaktadır. Bir yandan tarımda ve tıpta çeşitli gelişmeler kaydedilirken; diğer bir yandan aşırı nüfus artışı sonucu açlık ve kıtlık tehdidi artmaktadır. Altyapısı olmayan toplu yerleşim alanlarının yaygınlaşması, yeşil alanların tahrip edilmesi, canlılara karşı sorumsuzca davranılması ve tek amacı kâr olan, insan lüksüne hizmet eden fabrikaların atıkları, doğal dengenin bozulma sürecini hızlandırmaktadır.

Doğadaki dengenin bozulması, iklim değişikliklerine ve doğal felâketlere neden olmaktadır. Son yıllarda meydana gelen sel baskınları, asit yağmurları, siyah renkli kar yağması, fırtınalar, buzulların erimesi, erozyon gibi doğa olayları bu bozulmaya örnektir. Bu olumsuz gelişmeler, doğanın kendi kendini yenileme gücünü kaybetmeye başladığını göstermekte ve insanlığı uyarmaktadır.

Bu noktada, pek çok toplumsal konuda olduğu gibi çevre sorunlarının çözümünde de, “eğitimin” en başta gelen çözüm yolu olduğunu vurgulamak gerekir. Geray’a göre (2000, 291); eğitimin toplumdaki temel işlevlerinden biri, “bilimsel, ekinsel birikimi yeni kuşaklara aktarmak, bireyin toplumsal ve doğal ortama uyum sağlamasına yardımcı olmak; diğeri de doğal ve toplumsal çevreyi değiştirmek, geliştirmek konusunda bireyleri duyarlı, yetkin kılmak”tır.

Eğitim, hayatboyu devam eden ve toplumun bütün fertleri için sağlanması gereken en temel haklardan biridir. Çevre eğitimi de, tüm dünyanın gündeminde olan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çağdaş uygarlık, sağlıklı bir çevrede yaşamayı insanların temel haklarından biri olarak kabul etmektedir.

UNESCO ile Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı’nın düzenlediği “Türkiye Çevre Eğitimi ve Öğretimi Ulusal Çevre Strateji ve Uygulama Planları Semineri”nde (1990), çevre için eğitim; “Bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu, kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihî, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif katılım sağlanması, sorunların çözümünde görev alma” olarak tanımlanmaktadır.

Sorun merkezli olan, katılımcı, bilgi aktarımından ziyade, bilgi uygulamaya dönük ve doğrudan eğitim yaşantılarına dayalı yaklaşımlar, çevre için halk eğitiminde daha etkin ve başarılı sonuç vermektedir (Sancar, 2005). Bu nedenle çevre için halk eğitimi, konu merkezli değil, sorun merkezli, ihtiyaçları karşılayacak nitelikte olmalıdır.

Çevre için halk eğitimi ile şunlar amaçlanmaktadır (Tekçe, 1995):

> Bireylerin toplumsal çevresine ilişkin olarak, çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için, çevreye ilişkin kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, sonuçlarını izleme, değerlendirme, denetleme yolunda örgütlü, bilinçli biçimde girişkenliğin ele alması; çevreyi korumanın, yıkıma uğratmadan çevreden yararlanmanın gerektirdiği siyasal, yasal, toplumsal, yönetsel her türlü girişimlerde bulunması, sivil toplum örgütlenmelerini geliştirme alışkanlıklarını kazanması.

Bu amaca ulaşmak için “çevre için halk eğitimi” önemlidir. Çevre sorunları konusunda, mutlaka harekete geçilmeli ve çeşitli önlemler alınmalıdır. Çünkü beton yığınları arasında kalan insanoğlu, yeşile hasret yaşamakta; havanın, suyun kirliliğinden yakınmakta; bir yandan da her gün medyada yer alan, doğal çevrede oluşan kayıplar, bitki ve hayvan dünyasındaki biyolojik çeşitliliğin azalması ile ilgili haberlere, üzülerek şahit olmaktadır.

Çevre sorunları ile ilgili haberlerin artması, çevre problemlerinin çözümlenmesi için atılacak ilk adımın “yetişkin eğitimi” olması gerektiğini göstermektedir. Çevre kirliliğinin temelinde eğitimsiz, bilinçsizce üreten ve tüketen insan vardır ve çevreye en fazla zararı dokunan canlı türü de yine insandır. Kirlenmenin durması ya da en aza indirilmesi insanın sorumluluğundadır; bunun için insan, eğitim yoluyla bilinçlendirilmelidir. Her düzeydeki insanda çevre bilincini oluşturmak için, örgün ve yaygın eğitimin tüm olanaklarının kullanılması, sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır (Taylor, 2006; Ada, 1999’dan Akt: Güler, 2007).

Gerek dünya ülkelerinde ve gerekse Türkiye’de, gelecek pek iç açıcı değildir. Eğer gereken önlemler alınmazsa, insan hayatı büyük tehlikeye girecektir (Özey, 2005, 16). Bu nedenle, yetişkinlerde çevre koruma bilinci oluşturma (farkındalık yaratma); dolayısıyla da “çevre için halk eğitimi” oldukça önem arz etmektedir.

Çevre sorunlarına karşı duyarlılığı artırıcı ve katılımı sağlayıcı eğitim açısından, özellikle gönüllü kuruluşlar önemli bir işleve sahiptir. Çevre için eğitimin yaşam boyu süren bir eğitim olması ve toplumun her kesimine hitap ediyor olması bu önemi pekiştirmektedir (Kayıkçı, 2003).

Çevre eğitiminin tarihçesine bakılacak olursa; “Çevre eğitimi” terimi ilk kez, 1948 yılında Paris’te düzenlenen IUCN (International Union of Conservation of Nature) Konferansı’nda kullanılmış ve 1960’lı yılların ortalarına kadar bu terime rastlanmamıştır. 1970 yılı, “Avrupa Koruma Yılı” olarak ilân edilmiş ve halkın gittikçe artan ilgisinin, devletin, sanayinin ve diğer kuruluşların çevreye yönelik davranış ve önceliklerinde önemli değişimlere

neden olacağını göstermiştir. Birleşmiş Milletler (BM), (1972) Stockholm'de "İnsan Çevresi" adlı ilk toplantıyı düzenlemiş ve bu konferansın başlangıç tarihi olan 5 Haziran, "Dünya Çevre Günü" ilân edilmiştir. Bu konferansla, çevre eğitiminin önemi dünyaya duyurulmuş ve çeşitli ülkelerde konferanslar düzenlenmeye devam edilmiştir. İnsan Çevresi Konferansı'nda (1972), çevre eğitimiyle ilgili "çevresel meselelerde eğitim, genç kuşaklar için olduğu kadar yetişkinler için de var olmalı ve onlara gerekli önem verilmelidir" önerisini içeren bir bildirge yayınlanmıştır; özellikle, çevre eğitiminin örgün eğitim süreciyle sınırlı olmayan, yaşamboyu bir eğitim olduğunun altı çizilmiştir (Sancar, 2005).

Türkiye'de çevre için eğitime gereksinim duyulduğu, ancak çevre sorunlarının gündeme gelmesiyle ifade edilmeye başlanmıştır. Çevre Müsteşarlığı'nın (1990) UNESCO-UNEP'in katkılarıyla düzenlediği "Türkiye Çevre Eğitimi Semineri"nde "çevre eğitiminin, insanın doğduğu andan başlayıp yaşamı boyunca devam etmesi, uygulanması gereken bir eğitim süreci" olduğu belirtilmiştir.

Ülkemizde, 1983 yılında yayınlanan 2872 Sayılı Çevre Kanunu (11/8/1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete) ile, önemli bir adım atılmış; bu süreçte kurumsal yapılanmada ise, 1978 yılında kurulan Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı1984 yılında Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü'ne, 1989 yılında tekrar Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'na dönüştürülmüştür. 1991 yılında Çevre Bakanlığı kurulmuş; bununla birlikte Yüksek Çevre Kurulu, Özel Çevre Koruma Kurumu, Çevre İl Müdürlüğü ve Mahallî Çevre Kurulu gibi kurumsal yapılanmalar da gerçekleşmiştir. 2003 yılında ise Çevre Bakanlığı ile Orman Bakanlığı birleştirilerek "Çevre ve Orman Bakanlığı" kurulmuştur (Ç.M.O., 2011).

1970'li yıllardan itibaren de, demokratik kitle örgütleri, çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Duman'a göre (2007, 268); sivil toplum örgütlerinin, çevre eğitimi ve duyarlılığı gibi konularda araştırma sayısı oldukça az olmuştur; bunun temel sebebi sivil toplum kavramının Türkiye'de 1990'lardan sonra gündeme gelmiş olmasıdır.

Yine de Türkiye'de çevre için eğitimin gelişmesi konusunda en ümit verici olay, kendi amaçlarıyla ilgili alanlarda çevre eğitimi programları yürüten sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıdır (Sancar, 2005).

Bu kuruluşlar, çevre bilinci ve duyarlılığı oluşturmak için, katılımcılara yönelik çeşitli programlar düzenlemektedir. Bu programların örneklerinden biri, Bergama'daki çevreci toplumsal harekettir. Bergama'da siyanürle altın çıkarılması sonucu, çevre kirliliği ve sorunlarının ortaya çıkacağı hususunda toplantı ve panellerle bilgilendirilen; alan gezilerine katılan köylüler bu eğitim sonrası, üretimin durdurulması için eyleme başlamışlardır (Leloğlu, 2001).

Türkiye'de çevre konusunda çalışan birçok gönüllü kuruluş vardır. Bunlardan bazıları; Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Çevre ve Yeşillendirme Kurumu, Türkiye Ormancılar Derneği, Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği, Yeşil Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Biyologlar Derneği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye Anıt ve Çevre Vakfı (TAÇ), Hayvanları Koruma Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Çevre Eğitimi Derneği, Küresel Denge Derneği, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, Av ve Yaban Hayatını Koruma - Geliştirme Vakfı, Ekoloji ve Çevre Dostları Derneği, Türkiye Ormancılık Derneği, Türkiye Toprak İlmi Derneği, Çevre Koruma, Araştırma ve Doğa Sporları Derneği (DASK), Karadeniz Eğitim Kültür ve Çevre Koruma Vakfı, Karadeniz Çevrecileri/Doğal Çevreyi Koruma Derneği, Sinop Çevre Dostları Derneği, Ordu Çevre Gönüllüleri Derneği, Bolu Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Rize Çevre Gönüllüleri Derneği, Antakya Çevre Örgütü, Osmaniye Çevre Örgütü, Doğayla Barış Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Derneği, Kadıköy Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Derneği, Zonguldak Çevre Koruma Derneği, Marmaris Çevre Derneği, İskenderun Çevre Koruma Derneği, Samsun Doğayı Koruma Derneği, İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği, Yeşil Çevre Kulübü, Akua Kültür Derneği, Kırsal ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği (KÜDYAK), Turgut Reis Gönüllüleri, İçel Çevre Gönüllüleri, Yeşil Bisikletliler, Yeşiller Derneği, Türkiye

Bitki Koruma Derneği, DenizTemiz Derneği (TURMEPA), Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), Akdeniz Foku Araştırma Grubu (AFAG), Kuş Araştırmaları Derneği (KAD), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO), Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, KORDON Derneği (Kent ve Çevre Kültürü Derneği), Akyaka'yı Sevenler Derneği, Pamukkale Arama Kurtarma Doğa Sporları Derneği, ÇevGön - Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Derneği, İstanbul Su Girişimi, Doğa Savaşçıları Örgütü, Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği, Doğa Derneği'dir.

Bu kuruluşlardan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), çevre duyarlılığı ve eğitimi alanındaki çalışmalarıyla, kamuoyunca en bilinenlerdendir.

1990 yılında, bir sivil toplum kuruluşu kimliğiyle kurulmuş olan ÇEKÜL Vakfı'nın amacı, ülkenin doğal ve kültürel mirasını korumaktır. Bu amaçla ÇEKÜL Vakfı, doğal ve kültürel varlıklarının sürekliliğini daima ön planda tutmak çabasındadır. Özveriye ve gönüllülük esasına dayalı bu vakıf çalışmalarını tanıtım, doğal çevre, kültürel çevre, eğitim, örgütlenme, sürekli etkinlikler vb. ana başlıkları altında yürütmektedir. ÇEKÜL Vakfı, eğitim çalışmalarında, doğal ve kültürel çevrenin aynı düzeyde ve birlikte olmasına özen göstermekte ve eğitim programlarının içeriğini buna göre düzenlemektedir (ÇEKÜL, 2010).

Doğal Hayatı Koruma Vakfı, 1996 yılında Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği öncülüğünde kurulmuştur. Dünyaca ünlü WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) Uluslararası Kuruluşu'nun Türkiye Ulusal Örgütü olması nedeniyle WWF-Türkiye unvanını almıştır (DHKD, 2010).

WWF-Türkiye; küresel iklim değişikliği ve doğal kaynakların sürdürülemez tüketimi gibi insan kaynaklı olan, hem doğal yaşam alanlarının hem de türlerin kaybıyla sonuçlanan tehditleri durdurmayı amaçlar. İnsanın doğayla uyum içinde yaşadığı bir gelecek için yerel ve merkezî hükümet, iş dünyası ve vatandaşlarla ortak akıl üretmeyi, farkındalık yaratmayı ve karar süreçlerinde etkili olmayı hedefler. Çalışmalarını "ülkemizin doğasının korunması", "yaşam tarzımızın değişmesi" ve "iklim değişikliğiyle mücadele" olmak üzere üç ana bileşende yürütür (WWF, 2011).

Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Türkiye'nin önde gelen sanayici ve işadamları tarafından, Türkiye'nin erozyon sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla kurulmuştur.

2 Ekim 1992'de kurulan Vakıf, Türkiye'nin önde gelen iş adamlarını bünyesine toplamasının da etkisiyle, kısa sürede sesini duyurabilmeyi başarmıştır (Duru, 1995).

Vakıf, çevre eğitimi çalışmalarını aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yürütmektedir (TEMA, 2009):

- Erozyon konusunun, ilk, orta ve yüksek öğretim müfredatına girmesini ve bunun için gerekli ders notları ile eğitim gereçlerini sağlamak,
- Erozyon eğitmenlerini yetiştirmek ve bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmak; modern gereçleri (ders notları, kitap, video kasetleri vb.) hazırlamak, ilgililere dağıtmak,
- İlgili kurumlarla işbirliği yapmak ve başta TBMM olmak üzere ilgili kamu kuruluşları ile ortaklaşa, kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlayan seminerler, konferanslar düzenlemek,
- Kırsal kesime yönelik TV programları düzenlemek,
- Uygulamalı eğitim için "Doğa ve Erozyon Kampları"nın eğitim etkinliklerini etkili biçimde geliştirmek, "Erozyon Okulu" kurulmasını gerçekleştirmek,
- TEMA personeline eğitim desteği sağlamak ve eğitici kadroyu hedef kitleye ulaştıracak "Mobil Eğitim Sistemi'ni" uygulamak.

TEMA Vakfı'nın eğitim stratejisi; "Vakfın üstlenmiş olduğu görevleri eksiksiz olarak yerine getirebilmek için gerekli eğitime her türlü desteği sağlamaktır" şeklinde ifade edilmiş; bu strateji, Vakfın web sayfasında şöyle belirtilmiştir (TEMA, 2010):

> Eğitim, erozyon ile mücadelede başarıya ulaşmanın temel taşıdır. Eğitim topraklarımızın korunması anlamını içeren bu mücadelenin milli bir kimlik taşıdığını devlet ve milletin el ele vermesi ve halkımızın, gönüllü kuruluşlarımızın tüm içtenlik ve çabaları ile sürdürülebileceğini aşağıda değinilen hedef kitlelere anlatan, öğreten bir sistemdir. Ve insanın yaşam tarzı ile tutum ve davranışlarını, gerekli ve arzu edilen biçimde, değiştirebilmenin tek yolu da eğitimdir. Bu nedenle, TEMA eğitiminin hedefi, ülke ekonomisini dolayısıyla geleceğini sinsice kemiren erozyon felaketi ve buna karşı alınacak önlemler hakkında bilinçlendirilmiş bir kamuoyu oluşturmaktır.

Bunun için ilk planda düşünülmesi gereken hedef kitleler şöyle belirlenmiştir: Orman köylüleri; çiftçiler (tarımcılar ve hayvancılar); okul öncesi ile ilk ve ortaöğretim öğrencileri ve öğretmenleri; kamu/özel kurum ve kuruluş çalışanları; Silâhlı Kuvvetler personeli; üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri; başta belediyeler olmak üzere tüm mahalî yöneticiler ve ilgililer; TBMM üyeleri; kent ve kasaba halkı; diğer ülkelerdeki Türk vatandaşları…

Değinilen kamuoyunun, erozyon, çoraklaşma, çölleşme ve yanlış arazi kullanımının nedenlerini, sonuçlarını ve alınması gereken önlemleri içerecek biçimde oluşturulması, vakfın hedefini teşkil etmektedir. Bu nedenle, toprağın ve doğal varlıkların korunması hususunda toplumsal bilinç oluşturabilecek yayınlar ile desteklenen bir eğitim sistemi hedef alınmıştır.

Bu amaca ulaşmak için TEMA, 1996 yılında Eğitim Bölümü'nü kurmuştur.

Sivil toplum örgütlerinin bu olumlu çalışmalarına rağmen, ülkemizde bu örgütlerin düzenlediği "yetişkin çevre eğitimi" alanıyla ilgili yapılan akademik araştırma sayısı oldukça azdır. "Sivil Toplum Örgütleri"nin "Çevre Eğitimi ve Duyarlılığı" ile ilgili sadece üç yüksek lisans çalışmasına rastlanmış; bu üç araştırma da Ankara Üniversitesi'nde yapılmıştır (Yıldız, 2004). STK'ların Düzenlediği Çevre Eğitimi alanıyla ilgili, diğer üniversitelerde yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bunun yanında, Çevre ve Orman Bakanlığı da yetişkinlere yönelik çeşitli çevre eğitimi çalışmaları yürütmektedir. Bakanlığın sekiz ana hizmet birimi vardır. Bunlardan biri de Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı'dır.

25102 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan (08/05/2003), 4856 No'lu kanun ile Bakanlık Görevleri başlığı altında, çevre eğitimine yönelik şu İfadeler yer almaktadır (Ç.O.B., 2010):

> "Çevre uygulamalarına etkinlik kazandırmak için başta mahalli idareler olmak üzere, sürekli bir eğitim programı uygulamak, bu amaçla yapılan eğitim faaliyetlerini izlemek, desteklemek, yönlendirmek, çevre bilincini geliştirmek ve çevre problemleri konusunda kamuoyu araştırmaları yapmak." (madde -k).

Yetişkinlere yönelik çevre eğitimi veren bakanlığın çalışmalarının da, bu konuda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin çalışmalarıyla karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Türkiye'de yetişkin çevre eğitimi düzenleyen, sivil toplum örgütlerinin yürüttüğü yetişkin eğitimi çalışmalarının incelenmesi, bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, çevre için halk eğitimi çalışmaları yürüten, ilgili sivil toplum örgütlerinden Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı'nın; ayrıca Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, halka yönelik eğitim faaliyetlerini saptamaktır.

Bu genel amaca ulaşmak üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ve Çevre ve Orman Bakanlığı, hangi konularda çevre eğitimi sunmaktadır?

2. Bu eğitimlere katılanların,

   a)yaşa,

   b)eğitim durumuna,

   c)cinsiyete göre dağılımı nasıldır?

3. Bu eğitim programlarında eğitici olarak görev alan kişilerin, eğitsel ve meslekî yeterlilikleri nelerdir?

   a)meslekleri nedir?

   b)eğitsel yeterliliklerini nasıl kazanmışlardır?

4. Bu kuruluşlar, hangi eğitim yöntem ve materyallerini kullanmaktadır?

Önem

Ülkemizde "yetişkin çevre eğitimi" alanında yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Çevre sorunlarının git gide arttığı günümüz dünyasında, bireylerin çevre bilincinin gelişmesinin ve harekete geçmelerinin öneminden hareketle;

- Bu araştırmanın, yetişkin çevre eğitimi alanındaki uygulamalara ve
- "Yetişkin Çevre Eğitimi" literatürüne katkı yapacağı umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, aşağıdaki kuruluşların eğitim çalışmalarıyla sınırlandırılmıştır:

- Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL),
- Doğal Hayatı Koruma Vakfı,
- Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA),
- Çevre ve Orman Bakanlığı (2011 değişikliği ile "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı" ve "Orman ve Su İşleri Bakanlığı" olmak üzere ikiye ayrılmıştır).

Tanımlar

-Yetişkin çevre eğitimi; evde, işyerinde, sokakta, tarlada, ormanda, denizde vb, kısacası her yerde, yaş ve zaman sınırı olmaksızın yapılabilecek eğitim etkinlikleridir.

-Sivil toplum örgütleri; resmî kurumlar dışında bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yürüten, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esasına göre alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır.

Kısaltmalar

- BM: Birleşmiş Milletler
- ÇEKÜL: Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
- dB: Desibel
- HES: Hidro Elektrik Santraller
- IEEP: Uluslararası Çevre Eğitimi Programı
- ISO: Uluslararası Standart Örgütü
- NTHES: Nehir Tipi Hidro Elektrik Santraller
- REC: Bölgesel Çevre Merkezi
- STK: Sivil Toplum Kuruluşu
- TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
- UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
- UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
- WWF: Dünya Doğayı Koruma Vakfı

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevre Kavramı

Çevre; insanların ve diğer canlıların hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fizikî, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır.

> Genel olarak çevre "doğal çevre" ve "yapay çevre" olarak incelenebilir. Doğal çevre; doğal etkenlere ve süreçlere bağlı olarak oluşan, henüz canlıların tam olarak değiştiremediği tüm doğal varlıklar (doğal yaşam destek sistemleri-dağlar, ovalar, denizler, göller, enerji vb.)'dir. Yapay çevre; varoluşundan günümüze kadar geçen sürede ve süreçte, büyük ölçüde doğal çevreden de yararlanılarak insanlar tarafından yaratılan tüm değerler ve varlıklar (yollar, köprüler, barajlar, kültürler vb.)'dir (Yıldız ve diğerleri, 2008; 14).

En genel anlamıyla, bir canlının yaşam ortamı olarak tanımlanan "çevre" çeşitli bilim dallarınca ele alınıp farklı şekillerde tanımlanmıştır (Tekçe, 1995; 29). "Çevrebilimi" (âcologie) sözcüğünün kısa hikâyesine bakılacak olursa; bu sözcük ilk kez 1866 yılında Alman biyologu Ernst Haeckel tarafından, Yunanca oikos (ev) ve logia (söylem) sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Dilbilim açısından "yerleşim bilimi" anlamına gelen çevrebilimi, canlı varlıklar ile çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır (Simonnet, 1993).

Ekoloji, çağdaş bilimler arasındaki yerini ancak 20. Yüzyılın ikinci yarısında alabilmiştir. 1960'lı yıllardan sonra ekolojik sorunların, başta insan olmak üzere tüm canlıların yaşamını tehdit eden boyutlara varması, ekolojinin önemini arttırmıştır (Yıldız ve diğerleri, 2008; 16). Önceleri bitki ve hayvanların içinde bulundukları ortamda (ekosistemde) sürdürdüğü ilişkilerin tümünü inceleyen bir bilim dalı olarak, daha az önemli addedilen ekoloji; günümüzde insan-doğa ilişkilerini de içerdiğinden önemi git gide artmaktadır.

Ekolojinin önemli kavramlarından biri de ekosistemdir. Ekosistem, canlı varlıkların, çevrelerindeki diğer canlılar ve cansız unsurlar ile ilişki ve etkileşim içinde bulundukları, yaşamın devamı için yeterli koşullara sahip, kendisini yenileyebilen, sınırları belli olan, doğal bir sistemdir. Kısaca yaşam için belirli koşulların bulunduğu bir yaşam ortamıdır (Yıldız ve diğerleri, 2008; 14, 15).

Ekosistem öğelerinden biri insandır ve insan; ekosistemlerin dengesinin bozulmasındaki temel etkendir. Ekosistemin işleyişinden kaynaklanan tahribat, yine ekosistemin kendisi tarafından onarılabilir. Bütün doğal sistemler, belli bir ölçüye kadar kendilerini yenileyebilir. İnsan ise varlığının bağlı olduğu ekosistemleri tehlikeye atma, dahası yok etme gücüne sahip tek canlı türüdür (Miser, 2010). İnsan, kendi çıkarları uğruna doğayı ve canlıları hiçe sayarcasına, çevresine zarar vermektedir.

İnsanoğlu her çağda doğayı sömürmüş; hattâ “doğaya egemen olma,” ilerlemek için bir slogan ve gerek olarak benimsenmiştir. Doğayı tahrip ve sömürme örneklerinden bazıları şunlardır: Keşfinden 19. yüzyılın sonuna kadar Amerika'da 70 milyon bizon öldürülmüş; 1880'lerde her yıl, fildişi elde etmek için, Afrika’da öldürülen fil sayısı 70 bini geçmiş; 1924’te kürkü için öldürülen Koala Ayısı’nın sayısı 2 milyonu bulmuş; aynı yıl 600 bin kadarı da zevk için öldürülmüştür (Yavuz ve diğerleri, 1977). Canlı türlerine yönelik bu tahribat günümüzde azalmakla birlikte, ormanların yok edilmesi sonucu, ormanlarla birlikte yok olmaya devam etmektedir.

Teknolojiye hâkim olarak, bütün ekosistemler için tehdit unsuru oluşturan insan, ekosistemlerin taşıma gücünün farkında olarak ya da olmadan ona yüklenmektedir. Böylece çevre sorunları ortaya çıkmaktadır.

Çevre Sorunları

Doğanın temel fiziksel unsurları olan hava, su ve toprak üzerinde zararlı etkilerin oluşması ile ortaya çıkan ve canlıların yaşamsal faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen etmenler, çevre kirliliği olarak nitelendirilir. Çevre kirliliğinin/sorunlarının, insanın doğaya hâkim olma isteği ve doğayla uyumlu yaşayamamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Çevre sorunları; insanoğlunun daha iyi yaşama olanaklarına kavuşturulması için geliştirilen teknolojinin doğal bir sonucudur; bunun yanı sıra, insanoğlunun kaynakları bilinçsiz bir biçimde tüketmesi ve doğaya karşı sorumsuzca davranmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreç, doğayla birlikte insanoğlunun da yok oluşuna doğru bir seyir izlemektedir.

Yapılan araştırmalar dünyadaki mevcut çevre kirliliğinin % 50'sinin, son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır (Özey, 2005, 15). Son yıllardaki, yaşam standartlarının yükselmesindeki en önemli faktör olan teknolojik gelişmeler, beraberinde doğal kaynakların dengesizce tüketilmesini dolayısıyla da çevre sorunlarını getirmiştir.

Çevre sorunlarına kaynaklık eden gelişmeler; 20. yüzyıl başlangıcından itibaren giderek artan sanayi ve teknolojidir. Bunun yanı sıra hızla artan dünya nüfusu ve beraberinde getirdiği beslenme dengesizliği, altyapı sorunları, plansız sanayileşme, çarpık kentleşme, nükleer denemeler, verimi arttırmak amacıyla kullanılan zirai kimyasal maddeler, gerekli tedbirler alınmaksızın ve arıtma tesisleri kurulmaksızın yoğun üretime geçen sanayi tesisleri, çevre kirliliğinin tehlikeli boyutlara varmasında önemli unsurlardır (Özey, 2005; 14). Yine, azalan ve tükenen canlı türleri, artan kirlilik ve iklim değişiklikleri dünyamızın en önemli çevre sorunları arasında yer almaktadır.

Teknolojik gelişmeler, bireyleri bilinçsizce tüketime iterek tüketim toplumlarını oluştururken, atık sorununu da beraberinde getirmektedir. Atık sorunu, salt nüfus artışından kaynaklanan bir sorun değildir. Nüfus azalması söz konusuyken bile atık sorunu var olacaktır. Gelişmiş ülkelerce, onlar için sömürge niteliğindeki ülkelere atık ihracı gerçekleşmektedir. Bu yolla Afrika'nın içme sularının büyük çoğunluğu kirletilmiştir. Amerika'nın Irak'ta nükleer atıkları toprağa gömdüğü iddia edilmektedir (Deniz, 2006). Bunun gibi, yeryüzünde atık deposu haline getirilmiş çok sayıda bölge vardır.

Teknolojiye egemen, gelişmiş ve çevre bilinci oluşmuş ülkelerden biri olan Japonya'da, gelişmişlikle birlikte, çevre bilincinin de gelişmiş olması bazı çevre felâketlerinin yaşanmasına engel olamamaktadır. Nitekim 2011 Mart ayında Japonya'da meydana gelen 8,9 büyüklüğündeki deprem sonrası, bazı nükleer santrallerdeki faaliyetler otomatik olarak durdurulmuş, ancak radyasyona maruz kalınmıştır (BBC, 2011).

Az gelişmiş ülkelerin çevre sorunlarının temelinde ise gelişmiş ülkelerin aksine yoksulluk yatmaktadır. "Az gelişmişlik, güçsüzlüğün gerçek nedeni olmaktadır. Doğanın ve yapay çevrenin bozulmasında da en çok zararı yine bu geri kalmışlığın bedelini ödeyen topluluklar üstlenecektir (Şengün, 2007). Geri kalmış teknolojiyle üretim yapmak ve bunun yarattığı çevre sorunlarına yönelik tedbirler alamamak, doğanın temel fiziksel unsurları (hava, toprak, su) üzerindeki kirliliğe neden olmaktadır.

Hava, toprak ve su üzerindeki zararlı etkiler sonucu ortaya çıkan çevre sorunları (hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği), canlıların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde bunlara radyoaktif kirlenme de eklenmiştir. Ayrıca gürültü kirliliği günümüzdeki önemli çevre sorunlarındandır.

Hava; atmosferi oluşturan gazların karışımından oluşur ve canlıların yaşamasını olanaklı kılar. Hava kirliliğinin başlıca kaynakları; motorlu taşıtlar, enerji santralleri, sanayi tesisleri, konut ısıtma sistemleridir. Ayrıca havalandırma sistemlerinin, otomobillerin, buzdolaplarının ve spreylerin kullanımı sonucu salınan klorofloro-karbon gazıdır. Klorofloro-karbon gazı, ozon tabakasını inceltmekte; kutup bölgelerinde delinme olduğundan söz edilmektedir (Özey, 2005; 12).

Hava kirliliği, değişime uğrattığı atmosfer koşulları nedeniyle, doğal iklim dengesini bozmakta, bitkilerin dokusu bozularak, toprağın verimliliği azalarak tarımsal üretim düşmektedir. Yapıların nitelikleri bozularak ömürleri kısalmaktadır. Hava kirliliğinin dünyaya olumsuz etkilerinden bazıları şunlardır (Türküm, 2002):

a) Atmosferdeki karbondioksit birikiminin artması, dünyanın ısınmasına, dolayısıyla iklimlerin değişmesine, kutuplardaki buzulların erimesine, deniz seviyesinin yükselmesine, büyük bir oranda tarım topraklarının sular altında kalmasına yol açmakta;

b) Ozon tabakasının incelmesiyle güneşin morötesi ışınları, tüm canlıları olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

1952 yılında kirli hava yüzünden Londra'da, 4 günde 4 bin kişi ölmüştür (Yavuz ve diğerleri, 1977; 69). Daha yakın bir tarihte, 1984'te Orta Hindistan'ın Bhopal Kenti'ndeki, haşere ilâcı yapımında kullanılan kimyasalların üretimini yapan bir fabrikada meydana gelen kazada, gaz (metil izosiyanat- MIC) sızıntısı sonucu, binlerce insan hayatını kaybetmiş; kazadan yıllar sonra bile insanlar bu facianın olumsuz etkilerini yaşamaya devam etmiştir (Gupta, 1993'ten Akt: Miser, 2010).

Hava kirliliği, çok ciddî bir çevre sorunudur ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Toprak; canlı doğal kaynakların varlıklarını sürdürebilmeleri için hava ve su ile birlikte vazgeçilmez bir doğal kaynaktır. Toprak kirliliği, insan etkinlikleri sonucunda, toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır (Türküm, 2002). Bu kirliliği; toprağa atılan zehirli maddeler, ormanların yakılması, çayır ve meraların bozulması, sulama sistemlerindeki aksaklıklar, yanlış gübreleme gibi etmenler hızlandırmaktadır (Özey, 2005; 12).

Çok önemli toprak sorunlarından biri de erozyondur. Keleş ve Hamamcı'ya (1998) göre erozyon; toprağın su, rüzgâr gibi doğal etmenler ile aşındırılması sonucunda bulunduğu yerden başka yerlere sürüklenmesidir.

Erozyon yalnızca toprak sorunu değildir; suların kirlenmesine de yol açar. Yanlış tarım tekniklerinin uygulanması, yanlış arazi kullanımı, toprağın üzerindeki bitki örtüsünün tahrip edilmesi gibi faktörler, insan öznesinin erozyondaki rolünü ortaya çıkarmaktadır. Ülkemizdeki erozyon sonucu, çok büyük miktarda toprak kaybı olmaktadır. Orman alanlarının % 54'ü, tarım alanlarının % 59'u, meraların % 64'ünde orta ve şiddetli erozyon mevcuttur. Ülkemiz topraklarının % 14'ünde hafif, % 27'sinde orta, % 63'ünde şiddetli ve çok şiddetli derecede erozyon tehlikesi bulunmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010; 3).

Toprak yok olursa, toprakla birlikte flora ve fauna da yok olur. Flora ve fauna, insan dışındaki canlı öğeleri içeren biyolojik zenginliktir. Ülkemiz, Asya ve Avrupa kıtalarının geçiş noktasında bulunmaktadır; bu da, ülkemizin biyolojik çeşitliliğine zenginlik katmaktadır. Türkiye'de 9000'i aşkın bitki türü bulunmaktadır; bunların 3000'e yakını endemik bitkilerdir. Avrupa'da yetişen 1200 endemik bitki olduğu dikkate alınırsa, 3000'e yakın endemik türle zengin biyoçeşitliliğe sahip olduğumuz görülmektedir. Ne var ki, birçok bitki türünün nesli tükenmek üzeredir; ormanlarımızın içinde bulunduğu durum da ortadadır (Özey, 2005; 16).

Orman; bitki örtüsü, hayvan ve mikroorganizmalar, mineral maddeler, hidrolojik ve mikroklimatik özelliklerle, aralarında madde ve enerji akımı bakımından ilişkiler bütününe sahip ağaç ve ağaççık topluluğu olarak değerlendirilmektedir. Ormanlar, bir ülke için, yerüstü doğal kaynaklarının başında gelir. Üstelik bu zenginlik "yenilenebilir" özelliktedir (Günay, 2003; 205).

Türkiye'nin ormanlık alanı 21.188.747 hektar olup, genel ülke alanına oranı yaklaşık % 27.2'dir. Ormanlarımız, yangın ve başka nedenlerle hızla yok olmaktadır. Türkiye, yüksek sıcaklık ve düşük nemle karakterize edilen Akdeniz İklim Kuşağı'nda yer almakta; bu da orman yangınlarının görülmesine neden olmaktadır. Orman yangınlarında insan unsuru öne çıkmaktadır. Meydana gelen orman yangınlarının ortalama olarak % 96'sına insanlar, % 4'üne ise yıldırım ve diğer olaylar sebep olmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010; 11-16).

Su, canlıların yaşaması için yaşamsal öneme sahiptir; en küçük canlı organizmadan, en büyük canlı varlığa kadar tüm canlıları ayakta tutan sudur.

Yeryüzündeki su kaynaklarının yaklaşık % 0,3'ü kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir. Ülkemizde yıllık ortalama 501 milyar m³ yağış düşmektedir; kullanılabilir su potansiyeli 98 milyar m³ yerüstü suyu ve 14 milyar m³ yeraltı suyu olmak üzere toplam 112 milyar m³'tür. Bunun % 16'sı içme, % 72'si tarımda (sulama), % 12'si de sanayide tüketilmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2008; 19-22). Özey'e (2005; 12-13) göre, su kirliliği ürkütücüdür; çünkü dünyamızın 2/3'sini okyanus ve denizler kaplamaktadır. Organik (tarımsal ilâçlar, deterjanlar vs.) ve İnorganik (potasyum, sodyum gibi) zehirli maddeler, suların temel kirleticileri arasında yer almaktadır.

İnsanoğlunun suyun doğal dolanımına elektrik enerjisi elde etmek için, akarsuların üzerine barajların ve sulama amaçlı göletlerin yapılması gibi müdahalelerle de, su kirliliği meydana gelmektedir (Türküm, 2002). Bu müdahalelerin olumsuz etkilerini, çevreyle dostane ilişkiler geliştirilmesi açısından tekrar gözden geçirmek faydalı olacaktır. Ülkemiz su zengini bir ülke olmadığı için, mevcut kaynakların daha dikkatli kullanılması, kirlenmeye karşı gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Günümüzde hava, su ve toprak kirliliği gibi çevre sorunlarına bir de gürültü kirliliği eklenmiştir. Gürültü sorunu; teknolojideki gelişmeler ve buna bağlı olarak yaşam biçiminde oluşan değişiklikler sonucu insanoğlunda olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratan, arzu edilmeyen sesler olarak tanımlanmaktadır. Çevresel gürültü; ulaşım araçları (karayolu, demiryolu, havayolu, deniz yolu trafiği), açık alanda kullanılan teçhizat, şantiye alanları, sanayi tesisleri, atölye, imalâthane, işyerleri ve eğlence yerlerinden çevreye yayılan, istenmeyen veya zararlı açık hava seslerinin bütünüdür. Ayrıca yapı içindeki mekanik sistemler ve diğer kaynaklardan doğan ve diğer bir mekân içinde bulunan insanları olumsuz etkileyen yapı içi gürültülerdir. Gürültünün insanlar üzerinde iletişim bozuklukları, konsantrasyon ve öğrenme zorlukları, sinirlilik ve strese yol açan, uyuma zorluğu gibi ruhsal, duygusal kategoriye giren etkileri bilinmektedir. Basınç, frekans ve tizlik gibi sesin değişik özelliklerinin yanısıra sesin şiddetini belirlemek için kullanılan bir ölçüt vardır. Sesin şiddetini belirten, gürültü ölçmede yaygın olarak kullanılan ölçü birimi desibeldir. Uluslararası Standart Örgütü'nün (ISO) normal saydığı gürültü düzeyi 58 desibel (dB)'dir. İnsan sağlığına 90 dB'in üzerindeki

gürültülerin zararlı olduğu, 140 dB'i aşan gürültülerin ise ciddi beyin tahribatına neden olduğu belirtilmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009; 48-49).

Çevre sorunları, oluştuğu/ortaya çıktığı bölgedeki (hem dünyada, hem de ülkemizdeki) canlıların yaşamı için büyük tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'de mevcut durumdaki on çevre sorununun ne olduğu akademik çevrelerle yapılan görüşmelerle belirlenmiş ve belirlenen bu sorunlar Hürriyet Çevre Gazetesi'nde (29 Aralık 2010; 7-9) kamuoyuna duyurulmuştur. Buna göre Türkiye'nin mevcut on sorunu şunlardır:

1.Nesli tükenen bitki ve hayvanlar

Tüm Avrupa'daki bitki çeşidi sayısı 12 bin iken, sadece Türkiye'deki bitki sayısı 10 bindir; bunların üçte biri ise endemiktir. Her sekiz bitkiden birinin nesli tükenme tehlikesi altındadır. Badem, kayısı, buğday, nohut, mercimek, incir ve lalenin anavatanı Anadolu'dur; ancak korumada başarılı değiliz. IUCN'in listesine göre de; 130 tür ve alt tür fauna tehdit altındadır.

2. Orman tahribatı

2004'te Orman Genel Müdürlüğü tarafından, orman varlığımızın 21,2 hektara ulaştığı açıklanmıştır. Bugün itibariyle ormanlık alan, ülke yüzölçümünün % 27,22'sini teşkil etmektedir; ancak mevcut orman alanının yalnızca yarısını (10,6 milyon hektarı) verimli ormandır. Ağaçlandırma çalışmalarına rağmen, erozyonun önlenmesi açısından istenilen nitelikte olunduğu söylenemez.

3. Bilinçsiz tarım

Dünyadaki nüfus artışıyla birlikte gıda maddelerine ihtiyaç da artınca, birim alandan alınan ürün miktarının arttırılması için çeşitli yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Ürünün kısa sürede bozulmadan piyasaya arz edilmesi, raf ömrü, yola dayanıklılık ve verim artışı önem kazanmıştır. Ülkemizde bazı bölgeler, bazı ürünlerde bilinçsizce tarım ilâcı kullanmakta; zirai mücadelede bilinçsizce kullanılan bu kimyasal maddelerin, sağlığı tehdit etmesi, doğal dengeyi bozması, çevre kirliliği oluşturması gibi geriye dönüşü çok zor yan etkileri olmaktadır.

4. Maden faciaları

Madencilik, endüstriyel sektöre ilk ürünü hazırlayan çok önemli bir sektördür. Bu sektörün çalışmaları, kaynağın bulunduğu yerde olmaktadır. Mineralin aranması, bulunması ve rezervin saptanmasıyla başlayan faaliyet; toprağın gevşetilmesi, galeriler açılması, patlatmalar, sondajlar vb. süreçlerle devam etmektedir. Altın madenciliğinde; altını ayrıştırmak için üretilen atık ve çamurun, bir atık barajı yapılsa bile zararı çok büyüktür. 1 gr. altın üretildiğinde 1,4 ton curuf veya çamur formunda atık ortaya çıkmaktadır. Madencilik faaliyetlerinde kullanılan teknolojinin, çevresel etkilere karşı alınacak önlemlerin, fayda-maliyet analizi yapılarak, bu faaliyetin kamu yararına olup olmadığı kararı verilmelidir.

5. Eski ve zararlı enerji kaynakları

Petrol, doğalgaz ve kömürden geri kalan atıkların çevreye zarar vermesi nedeniyle, insanoğlu başka enerji kaynaklarına yönelmek zorundadır. Yüzyıllardır kullanılan tükenir enerjinin (fosil yakıtlar: petrol, kömür, doğalgaz; ayrıca çekirdeksel yakıtlar: uranyum, toryum, lityum) alternatifi temiz ve tükenmez enerji (güneş enerjisi, biokütle, deniz dalgaları, okyanus sıcaklık farkları, rüzgâr enerjisi vb.) olmalıdır. Bu kaynaklar, (uygun teknoloji ile) ileride 10 milyar insana yetecek, gelişmiş insan yaşamı düzeyinde yaşatabilir kaynaklardır. Ülkemiz bu konuda zengin sayılabilir; güneş ışınımlarının taşıdığı enerji 80 milyar ton petrole

eşdeğerdir. Rüzgâr enerjisinin hesaplanan potansiyeli 48 bin MW dolayındadır. Yer içi ısı potansiyeli açısından da Avrupa'da birinci sıradadır.

6. Havadaki minik tozcuklar

İklim değişiminde baş suçlu olan karbondioksit, yalnız değildir; bizi hasta eden onlarca maddeyle birlikte atmosferi doldurmaktadır. Termik santrallerden, rafinerilerden, benzin istasyonlarından, evsel ısınmada yakılan kömürlerden yayılan veya sahradan gelen toz içerisinde bulunan partikül maddeler, solunum yoluyla vücudumuza girmekte; şehirlerdeki ciddî bir problem olarak nitelendirilmektedir. Bu partikül maddeler, binlerce km. taşınabilmektedir; İstanbul'da ve Antalya'da yapılan ölçümlerde, bazı partiküllerin Doğu Avrupa'dan hâttâ Almanya'dan bize taşındığı görülmektedir.

7. Gürültü kirliliği

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, İstanbul, İzmir, Antalya, Muğla, Aydın ve Balıkesir'de yaptırdığı farkındalık araştırmasına katılanların ezici çoğunluğu (% 83,9), gürültü kirliliğini, "çevre kirliliği" olarak nitelendirmiştir. Ülkemizde, Çevre ve Orman Bakanlığı İl Çevre ve Orman Müdürlükleri ve yetki devri yapılan belediyeler, gürültü şikâyet mercileri olarak belirlenmiştir.

8. Kentleşme baskısı

Eski kentlerini hızla tahrip edip, yeni yapılarını kötü inşa eden bir ülkede yaşamaktayız. Yaklaşık 60 yıldır kentlerimiz, sahip olduğumuz imar ve yapılaşma sistemimiz ile tüm kültürel birikimleri reddeden, birbirinin kötü tekrarı yapılarla dolmuştur. Ulaşım sorunları, sosyal ve teknik altyapı eksikliği, deprem, sel gibi doğa olaylarına karşı güvenli olmayan yapılaşmalar vb., insan psikolojisini olumsuz etkilemektedir.

9. İç suların zehirlenmesi ve kuruması

Denizlerimiz kadar iç sularımız da çevre kirliliğinden nasibini almaktadır. Bunların bir kısmı iklimsel nedenler ve içme suyu kaynağı olarak kullanımı, sanayide kullanım, tarımsal faaliyetlerde kullanım gibi nedenlerle kuruma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Tarım arazilerimizin büyük bir bölümü modern teknikler yerine, hâlâ salma su yöntemiyle sulanmaktadır. Bu da toprak kaybına ve içme sularına tarımsal ilâçlar ve gübre bulaşmasına neden olmaktadır. Hidro Elektrik Santraller (HES) ve Nehir Tipi Hidro Elektrik Santraller de (NTHES), kuruldukları akarsu sistemi üzerinde ciddî etkilere yol açmaktadır.

10. Denizlerdeki problem

Denizlerimiz gibi, denizlerimizin kirliliği de ülkemizi üç taraftan kuşatmış durumdadır. Türkiye denizlerindeki temel sorun kara kökenli kirlenmedir; 2 bini aşkın belediyeden sadece 452'si atık su arıtması yapmaktadır. Gemi kökenli kirlenme, endüstriyel kirlenme de önemli nedenlerdir. Denizlerimiz, bir petrol ulaşım denizi olmaya doğru gitmekte, sadece boğazlardan 55 bin gemi geçmektedir. Bunların bıraktıkları "sintine atıkları" ekosistemi bozmaktadır. Ayrıca Kızılırmak, Sakarya, Gediz, Menderes Nehirleri başta olmak üzere, Anadolu'nun atıklarını denizlere taşımaktadır.

Çevre Eğitimi

Çevrenin korunması yöntemlerinin başında eğitim gelir. Bireylerde belli bir düzeyde çevre bilinci oluşursa; çevrelerine, doğadaki tüm canlılara daha dostça yaklaşabilir. Yaşanabilir, sağlıklı, temiz bir çevreye de ancak bu bilinçle ulaşılabilir. Kural'a göre (2000); "Bir konferansta bir kişiyi çevre adına kazansak kârdır, bir kişi, yaşanabilir bir çevre adına hayatında bir değişiklik yapsa, bu bile bir kazançtır". Aynen denizyıldızı hikâyesinde olduğu gibi… Yaşanabilir bir çevre için bireyler, eğitim yoluyla bilinç kazanmalı; çevrelerine daha duyarlı yaklaşmalıdır. Çünkü çevre sorunlarının yaygınlaşması ve şiddetlenmesi,

yeryüzünde yaşamın geleceği konusunda iyimser olmayı güçleştirmekte; karamsar kehanetlere yol açmakta; yeryüzünde yaşamı kurtarmak için önemli tedbirlerin acilen alınmasını gerekli kılmaktadır (Ünder, 1991; 3).

Çevre sorunlarının telâfisi olmayan boyutlara ulaşması, tüm bireylerin çevreye sahip çıkma ve çevreyi koruma bilincini kazanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bilinç kazanma süreci, ancak eğitimle, bireylerin çevreye yönelik davranışlarının olumlu yönde değişmesiyle söz konusu olabilir.

Çevre eğitimi; evde, işyerinde, sokakta, tarlada, ormanda, denizde vb, kısacası her yerde ve her yaşta, zaman sınırı olmaksızın yapılabilecek eğitim etkinlikleridir. Çevre eğitimi ile, dünyanın karşı karşıya kaldığı çevre sorunlarından haberdar olan, bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen, çözüm yolları geliştiren, gönüllü ve aktif olan vatandaşlar yetiştirmek amaçlanır.

Geray'a göre (2000, 292); çevre için eğitimin amacı insanların;

- Ekolojik çevre dizgelerini, insanlığın bu dizge içindeki yerini kavramalarına,
- Aynı zamanda, bireylerin, insan toplumlarının gezegenle nasıl uyum içinde yaşayabileceklerine ilişkin görüş geliştirmelerine,
- Etkin ve sorumlu bir katılım için gerekli becerileri kazanmalarına yardım etmektir.

"Hem insanlığı, hem de insanın ayrılmaz parçası olduğu bitki ve hayvan dünyasını yok olma tehlikesine sokan davranışlar, insanların doğa ile uyum içersinde yaşama zorunluluğunu yeterince anlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır" (Miser, 2010). İnsanların çevresine saygılı, çevresiyle uyum içerisinde ve dost olarak yaşayabilmesini hedefleyen bir çevre eğitimi gereklidir. Bunu sağlamanın yolu ise; doğanın korunması, geliştirilmesi doğrultusunda örgütlü bir savaşım verilmesi, bireyin bu konuda duyarlılık kazanması, davranış, tutum ve etkinlikler göstermesini, bilinçlenmesini sağlayacak bir eğitimdir (Geray, 2002; 297).

Bireysel ve toplumsal bir sorumluluk olarak çevre bilinci; bireyin geçmişle geleceği unutmaksızın, hem kendisine hem de doğaya saygılı olabilmesi demektir (Türküm, 2002). Günümüzde bu bilinç (çevre bilinci), sınırlar ötesinde, evrensel bir boyut kazanmıştır. Artık toplumun bir ferdi olmaktan ziyade, dünyanın bir ferdi olarak, çevreyle dost yaşayıp, dünyayı gelecek kuşaklara daha temiz bırakmak için, bu sorumluluğun farkına varmak, vardırmak gerekli görülmektedir (Yıldız ve diğerleri, 2008; 225):

> Bugün toplumun büyük bir kesimi, ormansızlaşmadan, bitki ve hayvan türlerinin azalmasından, yağış düzeninin bozulmasından, asit yağmurlarından, ozon tabakasının incelmesinden sadece fakir ülkelerin değil, gelişmiş zengin ülkelerin de zarar gördüğünü bilmektedir. Bunun için çevreye bir bütün olarak evrensel ölçüde sahip çıkılması gerektiğinin bilincine erişilmiştir.

Çevre bilincinin *düşünsel, duygusal* ve *davranışsal* boyutları vardır. Diğer bir deyişle çevre bilinci; çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve bütün bunlarla ilgili olarak çeşitli duygulardan oluşmaktadır. Böylesine kapsamlı bir kavramın gelişimi de kuşkusuz basit bir süreçle oluşmamaktadır. İnsanoğlunun çevresiyle etkileşime girişiyle ivme kazanan bu süreç yaşam boyu devam eder (Türküm, 2002). Çevre bilinci, çevre duyarlılığı, yaşam boyunca gelişme gösteren dinamik bir yapıya sahiptir. Yaşamın her evresinde, birey çevresiyle sürekli bir etkileşim halindedir. Yaşamını devam ettirebilmesi için de, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşamaya ihtiyacı vardır.

İnsanoğlu bugünkü sorunlardan yola çıkarak, geleceği düşünerek, deneyimlerini, teknoloji bilgisini kullanmalı, gelecek için çözüm önerileri geliştirmelidir. Bu da, eğitimle, çevreyi koruma bilinci kazanarak mümkün olabilir.

Çevre eğitimine ilişkin ilk çalışmalar “doğa araştırmaları” ve “korumacılık faaliyetleri” olarak kendini göstermiştir. Uluslararası düzeyde, çevrenin korunmasına kapsamlı olarak yaklaşan ilk kuruluş Birleşmiş Milletler olmuştur. Birleşmiş Milletler 1972’de, “İnsan Çevresi” adlı ilk toplantıyı Stockholm’de yapmış ve bu konferansın başlangıç tarihi olan 5 Haziran, “Dünya Çevre Günü” ilân edilmiştir. Bu konferansın sonunda yayınlanan deklerasyonda şöyle denilmektedir (Doğan, 1997):

> …giderek büyüyen çevre sorunları, hem bölgesel, hem de uluslararası yayıldığı için, milletler arasında yaygın bir işbirliği ve uluslararası kuruluşların da ortak amaçla hareket etmelerini gerektiriyor. Bu konferans, bütün insanların ve gelecek nesillerin çıkarları için, bütün hükümetleri ve insanları, ortak gayretlerini çevrelerinin korunması ve geliştirilmesine sarf etmeye davet etmektedir.

1975'te Stockholm deklarasyonu esas alınarak, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'e ilaveten, Uluslararası Çevre Eğitimi Programı (IEEP) başlatılmıştır. 1977'de, Tiflis'te yapılan çevre eğitimine ilişkin hükümetler arası konferansta, çevre eğitimi konusunda uluslararası işbirliğinin gereğine dikkat çekilerek, UNESCO ve UNEP'in girişimlerinin uluslararası düzeyde genişletilmesi kararı alınmıştır (Doğan, 1997).

1977 yılında, çevreci hareketin Fransa'da birden politik sahneye çıkışı, bir moda etkisi yapmıştır. Doğanın savunulması, yaşamın kalitesi ve çevrenin korunması; bu yeni kavramlar, gerçekte, çevreci gerçeğin sadece ambalajını oluşturmaktadır (Simonnet, 1993; 6).

Fransa'da olduğu gibi, "çevre" konusunun ilk olarak, sanayi açısından belli bir noktaya gelmiş ülkelerde gündeme geldiğini söylemek mümkündür. Sanayi alanındaki gelişmeler, insan kaynaklı çevre sorunlarının ilk olarak buralarda ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Bunun sonucunda, doğanın/çevrenin savunulması gibi bir durum söz konusu olmuştur.

1987'de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı rapor (Brundtland Raporu)" sürdürülebilir kalkınma çabalarına yeni bir ivme katmıştır. Rapor, küresel düzeyde çevre ve ekonomik kalkınmanın entegrasyonunu sağlamak için uluslararası işbirliğinin önemine değinerek, bu amaçla hem bölgesel, hem de küresel toplantılar düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. 22 Aralık 1989'da ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çevre ve Kalkınma konusunda küresel bir konferans düzenlenmesini öngören 44/228 No'lu kararı kabul etmiş; bu kararla konferansın hedefi "tüm ülkelerde sürdürülebilir ve çevre ile uyumlu ekonomik kalkınmayı geliştirmek üzere yürütülen ulusal ve uluslararası çalışmalar kapsamında, çevre bozulmasını durdurmak ve geri çevirmek ve bu amaçla strateji ve tedbirler hazırlamak" olarak belirlenmiştir. 3-14 Haziran 1992

tarihinde Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenen "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'na (Dünya Zirvesi)" 64 Devlet Başkanı, 46 Hükümet Başkanı ve 8 Başkan Yardımcısı katılmıştır. Konferans sadece liderleri değil, uluslararası ve bölgesel örgütleri, gönüllü kuruluşları, kadınlar, çocuklar, yerli halklar, çiftçiler, işçiler gibi etkin grupların temsilcilerini bir araya getirmesi bakımından önemlidir (Doğan, 1997).

Ülkemizde çevre olgusu, 1982 Anayasası ile birlikte yasalarda yer almaya başlamıştır. T.C. Anayasası'nın 56. maddesi, "Herkes, sağlıklı, dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir" ilkesini getirmekte; çevre koruma, çağdaş bir yaklaşımla, anayasal bir esasa bağlanmaktadır. Bu madde doğrultusunda hazırlanarak 11 Ağustos 1983 tarihinde yürürlüğe giren Çevre Kanunu da, çevreyi hava, toprak, su gibi bileşenleriyle, ekolojik bir sistem bütünü olarak gören bir çerçeve oluşturmaktadır. Çevre eğitimi konusunda kayda değer ilk adım, Çevre Müsteşarlığı'nın 7-8 Haziran 1990 tarihlerinde UNESCO ve UNEP'in katkılarıyla düzenlemiş olduğu "Türkiye Çevre Eğitimi Semineri"dir. Bu seminer sonunda "Çevre Eğitimi ve Öğretimi İçin Strateji ve Uygulama Planları Kararları" alınmıştır. Eğitim ile, halka doğal kaynakları koruma bilincinin kazandırılması, çevre eğitiminin yaşam boyu devam eden bir süreci kapsaması gereği vurgulanmıştır (Sancar, 2005).

Çevre Bakanlığı, kurulmuş olduğu 1991 yılında I. Çevre Şurası'nı düzenlemiştir. Bu şuranın V. Komisyonu Türkiye'de çevre eğitimi konusunu ele alarak, çevre eğitiminin; dengeli ve sürekli kalkınmayı gözetmesini, toplumun tüm kesimlerini içine almasını, sürekli ve uygulamalı olmasını öngörmüştür. 2000 yılında İzmir'de toplanan IV. Çevre Şurası'nın Çevre Eğitimi Komisyonu da; öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarında "Çevre" dersinin zorunlu bir ders olarak yer almasını, tüm öğretmenlere ve kamu personeline hizmetiçi eğitim yoluyla çevre eğitimi verilmesini, halk eğitimi programlarının çevre eğitimini içerecek biçimde yeniden düzenlenmesini önermiştir (Sancar 2005'ten Akt: Miser, 2010).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı'nca 1994 yılında yayınlanan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda, çevre eğitimi ana hatlarıyla yer almış; örgün ve yaygın eğitim kapsamında çevreye ilişkin tutum, beceri ve davranışların nasıl kazandırılacağına değinilmiştir.

Çevre bilinci yüksek fertlerden oluşan bir toplum yaratmak üzere gereken eğitimin temel hedefleri, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda şu şekilde sıralanmıştır (Doğan, 1997):

a) "İnsan etrafında gelişen çevre ve doğa olaylarına karşı daha hassas bir yaklaşım olanağını yaratacak ve çevredeki olayları duyu organları yolu ile algılayabilecek,

b) Yapay çevre ile doğal çevrenin özelliklerini karşılaştırmalı olarak çözümleyip, aralarında etkileşim ağını inceleyebilecek,

c) Çevre araştırmaları yapabilmek için gerekli teknik ve metotları öğrenip uygulayabilecek,

d) Çevre bilimleri ile diğer disiplinler arasındaki dinamikleri ve kaçınılmaz bağlantıları inceleyip kavrayabilecek,

e) Karar verme yeteneği gelişmiş, böylece çevre sorunlarını tanımlayıp çözümlemeyi gerçekleştirebilecek işlev ve becerileri kazanmış,

f) Çevre ile ilgili olayları izleyip kişinin ister yakınında ister uzağında meydana gelmiş olsun bu olaylarla bütünleşmesinin önemini hisseden,

g) Yakın çevresinde ve kendi yaşam ortamında doğayı koruma felsefesini geliştirip tatbik edebilen,

h) Sosyal yaşamında gerekli olan özellikleri (özgüven, sorumluluk, yaratıcılık, kendini diğerlerine anlatabilme, inandığını uygulayabilme gibi) gelişmiş,

i) Sahip olduğu değer yargılarının neler olduğunu bilen ve diğer kişilerin aynı değer yargılarına sahip olmaması halinde doğan çelişkileri uzlaşma ile nasıl giderebileceğini bilen,

j) Doğal çevrenin özelliklerini bozmadan hatta korumak ve geliştirme yapabilecek sosyal faaliyetler yaratabilen veya bunlara katılan fertler eğitilmelidir".

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı'nca yayınlanan, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile atılmaya başlayan çevre eğitimine dair adımlar, bu konuda giderek gelişme kat edildiğini göstermektedir. 1998'de DPT tarafından "Türkiye Ulusal Çevre Eylem Planı" yayınlanmış; aynı konu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer almıştır (Doğan ve Akaydın, 2001'den Akt: Güler, 2007). Yine, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "çevrenin korunması" konularına yer verilmiştir.

Çevrenin korunması, kalkınma planları metinlerinde kalmamalı; amaçlanan çevre eğitiminin başarıya ulaşması açısından öncelikle vatandaş katılımı esas alınmalıdır. Vatandaşlar, salt kendi çevrelerini düşünerek değil, evrensel boyutuyla, hâttâ gelecek kuşakları düşünerek çevre sorunlarının çözümünde aktif rol almalıdır. Bu tedbir, beraberinde kalkınmayı da getirecektir. Gerek yerel ölçekte gerekse de ulusal ölçekte alınacak tedbirler, küresel bazda olumlu sonuçlar doğuracaktır. Sürdürülebilir kalkınma da ancak bu şekilde gerçekleşebilir.

Sürdürülebilir kalkınma; kalkınma politikaları ile çevre politikaları arasında uyum sağlayacak ve böylece gelecek kuşakların da refah ve mutluluğunu güvence altına alacak bir yaklaşımdır (Miser, 2010). Kalkınma, devletin öngördüğü planlar, programlar haricinde, planlı, programlı, bir tüketim bilinci ve tasarruf tedbirlerinin yanında çevre ahlâkını da gerektirir. Bu ahlâkî boyut, her yaştaki birey için, toplumun geneli için gereklidir. Ancak toplumun her kesimine yönelen bir çevre eğitimi hareketi, olumlu anlamda sonuçlar verebilir. Sürdürülebilir kalkınma açısından da, tüketim bilincinin yerleşmesi için çevre eğitimi gereklidir. Kalkınma, ancak toplumun tümünün, her ferdinin çabasıyla mümkün olabilir.

Toplumun her düzeyinde çevre bilincinin işlevsel bir yapıda olması ve bu bilincin arttırılması için, çevre yönetimi alt yapısının oluşturulması ve çevreci yaklaşımların geliştirilmesi ve desteklenmesi gereklidir. Ayrıca çevre ile ilgili konularda aktif katılım sağlayacak, olumsuzluklarda tepki oluşturacak bir eğitim yöntemi izlenmesi faydalı olacaktır.

Bireyleri katılımcı kılmak için, onların sorunlarına yönelmek gereklidir. Yaşamlarından/sorunlarından yola çıkmak, onları yakın çevreleriyle bağlantı kurmaya, anlamaya ve keşfetmeye yöneltir. Yerel çevreyi gözlemlemek ve onunla etkileşmek, çevre eğitiminin esas bölümünü oluşturur (Miser, 2010). Nitekim konu merkezli değil, sorun merkezli olan bir eğitim, yaşama yakınlık (hayatîlik) ilkesiyle de birebir örtüştüğü için, yetişkinler için ideal bir eğitim olacaktır.

Yetişkinler; hem çevre sorunlarına yol açan ekonomik, sosyal, siyasal kararların yapıcıları oldukları, hem de çocuk ve gençlere davranışlarıyla örnek oluşturdukları için çevrenin korunması ve sorunlarının çözümünde özel bir yere sahiptirler (Miser, 2010). Yetişkinlerin çevre için eğitimi, halkın bütününe hitap etmesi nedeniyle önemli bir adım olarak görülmektedir. Toplumun yapı taşı olan aile kurumundan hareket edilmesi uygun görülmektedir. Bu sayede çevreye duyarlılık bir süre sonra kaçınılmaz bir olgu olacaktır ve aileden topluma yayılacaktır.

Çevre eğitiminin temelinde, bilgilendirme ve haberdar etme vardır. Ancak yetişkin özellikleri dikkate alındığında, yetişkinlerin ilgileri önemlidir ve ilgi duydukları şeylere yönelirler. Bu nedenle, onları eğitim sürecinin içine katacak programlar yapılması, çevre eğitimi açısından etkili bir yöntem olacaktır.

Ertürk'e (1979) göre öğrenme; "yaşantı ürünü ve nispeten kalıcı izli davranış değişmesidir". Sönmez'e (1985) göre ise öğrenme; "fiziksel uyarımlar sonucu beyinde oluşan biyo-kimyasal bir değişmedir".

Öğrenme sonucunda bir davranış değişikliği meydana gelmektedir. İstendik ya da istenmedik olduğu gibi yanlış davranışlar da öğrenilir. İnsanın çevreyle etkileşimi sonucu öğrenme gerçekleşir. Bu nedenle bireylerin çevresindeki problemlerin nedenini sorgulaması, bu problemlere çözüm geliştirmek için araştırma- soruşturma yapması, belirli neticelere ulaşması, çevreye duyarlı, çevreye dost olması, hedeflenen eğitimin kazanımı olacak ve bu bireyler, diğer bireylere örnek teşkil edecektir.

TEMA Vakfı'nın kurucularından olan ve Türkiye'nin Toprak Dedesi olarak tanınan Hayrettin Karaca *(araştırmacının 13/07/2011 tarihinde Karaca (kendisi) ile yapmış olduğu görüşmede), çevrenin korunmasında ve çevre sorunlarına karşı duyarlılığın arttırılmasında eğitimin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin önemli çevre sorunlarından biri olan toprak ve erozyonla ilgili şu görüşlerini belirtmiştir:

> Erozyonla mücadele artmalı. Çünkü toprak yoksa tarım yok, hava yok, su yok, hayat yok… Toprak, kırsal kalkınmada çok büyük öneme sahip. Örneğin vergisini veremeyen köylü, belirli bir destekle, toprağı sayesinde vergisini ödüyor… Türkiye'mizde 502 milyar ton su kaynağımız varken, bunun 39 milyar tonunu kullanmaktayız. Dereler, humuslu toprağımızı götürüyor. Oysa, her şey toprak, yaşamın temeli toprak. Toprağımıza sahip çıkmamız gerekiyor.

Karaca'nın da vurguladığı gibi, toprak en değerli hazinemizdir, toprak olmadan ne orman olur, ne bitki; toprak olmadan ne ekin olur ne çiftçi… Küresel ısınmayla birlikte suların yükselmesi sonucu zaten topraklarımızın her yıl belirli oranlarda kaybedildiği bilinmektedir. Bu kaybı asgarîye indirmek için, toprağın ne kadar önemli olduğunun bilincine erişilmesi gerekmektedir. Ağaçlandırmaya önem verilmeli, toprak erozyonunun önüne geçilmelidir. Toprak, sadece insanlar için değil, tüm canlılar için yaşamsal önem taşımaktadır. Bunun için de, çevre eğitimine ağırlık verilmelidir.

Bu eğitimin yürütülmesinde, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin çevre duyarlılığını, bilincini geliştirici, kamuoyu oluşturucu, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu nitelikteki etkin, dizgeli halk eğitimi etkinliklerinin katkısı önem taşımaktadır (Geray, 2002; 297). Toplumun her üyesine ulaşmak, topyekün bir eğitim yaklaşımı izlemek, bireyleri çeşitli yollarla katılımcı kılarak aktif hale getirmek ancak bu destekle mümkün görünmektedir.

Toplumun geneline hitap eden bir eğitim (yetişkin çevre eğitimi/çevre için halk eğitimi), programların niteliği geliştirilerek, çevre konusunda bilinç oluşturmada etkin bir eğitim yaklaşımı olacaktır. Bu eğitimin önemli aşamalar kat etmesinde çevreci sivil toplum örgütlerine önemli roller düşmektedir.

Çevreci Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri; resmî kurumlar dışında bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yürüten, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esasına göre alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır. Sivil toplum örgütleri oda, sendika, vakıf ve dernek adı altında faaliyet göstermektedir.

Örgütler, topluluk enerjisini ve ilgisini bir noktaya odaklayan yerlerdir (Miser, 2000; 34). Günümüzde demokratik sistemin vazgeçilmez özelliğini oluşturan vatandaş katılımı, ancak gönüllü kuruluşlar yoluyla mümkündür.

Demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı çevre konularına gösterilen ilgi ve katkıdır. Dolayısıyla çevre yönetimine ve karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir (Duru, 1995). Çünkü gönüllü kuruluşların, çevre duyarlılığını, bilincini geliştirici, kamuoyu oluşturucu, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu nitelikteki etkin, dizgeli halk eğitimi etkinliklerinin katkısı önemli görülmektedir (Geray, 2000; 297).

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları, 1954'te kurulmuş olan Türkiye Tabiatı Koruma Derneği ile faaliyete geçmiş; bu dernek, tehdit altındaki flora ve kuşlar hakkında kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. 1978'de kurulmuş olan Türkiye Çevre Vakfı, 1980-1983 yılları arasında çevre hukuku ve politikalarının saptanması hususunda kamuoyunu yönlendirici çalışmalar yürütmüştür (Sancar, 2005). Türkiye Çevre Vakfı, 22 Şubat 1994'te, BM Kalkınma Programı (UNDP)'nın öncülüğünde, gönüllü kuruluşlar kavramını ve Türkiye'de gönüllü kuruluşların yapılarını ve geleceklerini tartışmak üzere bir toplantı düzenlemiş; ancak sınırlı sayıda örgütün temsilcileri bu toplantıya katılmıştır. Toplantıda; yürürlükteki yasal düzenlemenin dernekler üzerinde bir baskı unsuru oluşturduğu, bunların rahatça çalışabilmelerine elverişli bir ortam yaratamadığı, derneklere üye olmada getirilen sınırlamaların (memurlara, öğretmenlere, vb.), çalışmalara gönüllü olarak etkin bir biçimde katılabilecek birçok nitelikli kimsenin bu tür örgütler dışında kalmalarına yol açtığı, derneklerin uluslararası alanda gerçekleştirecekleri etkinliklere getirilen kısıtlama, devletin bu tür kuruluşlara

hiçbir yardımda bulunmadığı, Batı'da yaygın olarak uygulanan sponsorluk sisteminin (özel bir şirketin bir gönüllü kuruluşun bir takım hizmetlerini üstlenmesi gibi), Türkiye'de yaygınlaştırılması gerektiği dile getirilmiştir (Duru, 1995).

O tarihten sonra kuruluşların ortaklaşa düzenlemiş oldukları, sorunlarını dile getirdikleri çeşitli toplantılar olmuştur. Günümüzde bazı kısıtlamaların da kalkmasıyla, kuruluşlar etkin bir biçimde çalışmalarına devam etmektedir. Çevreci gönüllü kuruluşlar toplumsal hareketlere katılımı sağlayarak, halkta bilinç oluşturulmasına önemli katkı sunmaktadır.

Yapılan bir araştırma, 1980'li yılların başında ülkemizde kurulmuş bulunan yüz bin dolayındaki dernekten yirmi bin kadarının, çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Bu dernekler, çevre ve ekoloji konularında çeşitli yayınlarla, panellerle, konferanslarla, radyo ve televizyon programlarıyla halkın ve yetkililerin çevreye yönelik duyarlılığını arttırmak amacıyla faaliyetler yürütmektedirler (Yıldız ve diğerleri, 2008; 269).

Bir sivil toplum kuruluşu kimliğiyle 1990 yılında kurulmuş olan Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı'nın amacı; ülkenin doğal ve kültürel mirasını korumaktır. Bu amaçla ÇEKÜL Vakfı, doğal ve kültürel varlıkların sürekliliğini ön planda tutmak çabasındadır.

ÇEKÜL Vakfı, eğitim çalışmalarında, doğal ve kültürel çevrenin aynı düzeyde korunmasına özen göstermekte ve eğitim programlarının içeriğini buna göre düzenlemektedir.

ÇEKÜL eğitim programları; okul öncesi ve ilköğretim çağı çocuklarına yönelik doğal varlıkların korunmasına yönelik eğitim programları, ilköğretim öğrencilerini hedef alan kültürel miras eğitimleri, tarihî kentlerde düzenlenen üniversite öğrencilerine yönelik mimarlık yaz okulları ve yerel yönetimlerin korumadan sorumlu kadrolarına donanım kazandırmayı amaçlayan programlardan oluşmaktadır. ÇEKÜL'ün her yaş dilimini hedef alan eğitim programları, doğal ve kültürel mirası koruma görevi ve sorumluluğunu gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlamaktadır.

Son yıllarda da yetişkinlere yönelik “ÇEKÜL Akademi” bünyesinde; “kültürel ve kentsel koruma” ana başlıkları altında eğitim programları düzenlemektedir.

Çevrenin doğal ve kültürel boyutları ile korunması fikrinin gelişmesine karşın, ülkemizde bu görüşün yasal dayanaklara kavuşturulması ilk kez 1906 yılında tarihî değerleri korumak için çıkarılan Asarı Atika Nizamnamesi ile gerçekleşmiş, daha sonra 1973 yılındaki Eski Eserler Kanunu ve 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile yeniden düzenlenmiştir (Türküm, 2002). Türkiye’de kültürel çevrenin korunmasına yönelik adımlar, geç atılmakla birlikte; günümüzde koruma çabaları yeterli görülmemektedir. Ancak sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve aktivistlerin kararlı eylemleri ile son yıllarda bu konuya daha hassas yaklaşılmaktadır.

WWF, dünyada 100’den fazla ülkede çalışmalar yürüten uluslararası bir doğa koruma kuruluşudur. WWF, küresel ölçekte bir değişim yaratmaya, yeryüzünün en değerli yaşam alanlarını ve canlı türlerini korumayı hedeflemektedir. Doğa korumanın ülke sınırlarını aşan boyutu nedeniyle WWF, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik mücadelesinde ülkeler arasında işbirliklerinin gerçekleşmesine öncülük etmektedir.

WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), 1996 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin öncülüğünde kurulmuş, 2001 yılında ise WWF’nin Türkiye ulusal kuruluşu olarak WWF-Türkiye unvanını almıştır.

WWF-Türkiye; küresel iklim değişikliği ve doğal kaynakların sürdürülemez tüketimi gibi insan kaynaklı olan, hem doğal yaşam alanlarının hem de türlerin kaybıyla sonuçlanan tehditleri durdurmayı amaçlar.

Mevcut süreçleri değiştirerek, insanın doğayla uyum içinde yaşadığı bir gelecek için çalışır. Bunun için; yerel ve merkezî hükümet, iş dünyası ve vatandaşlarla ortak akıl üretmeyi, farkındalık yaratmayı ve karar süreçlerinde etkili olmayı hedefler. Çalışmalarını “ülkemizin doğasının korunması”, “yaşam tarzımızın değişmesi” ve “iklim değişikliğiyle mücadele” olmak üzere üç ana bileşende yürütür (WWF, 2011).

TEMA Vakfı ise, Türkiye'nin erozyon sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla, Türkiye'nin önde gelen sanayici ve işadamları tarafından 1992 yılında kurulmuştur.

TEMA Vakfı eğitim ile; erozyon, çoraklaşma, çölleşme ve yanlış arazi kullanımının sebep ve sonuçları, alınacak önlemler, toprağın ve doğal varlıkların korunması hususlarında baskı grubu oluşturacak bilinçli ve güçlü bir kamuoyu oluşturmayı; toprağın değerini bilen ve koruyan, ormanlar, meralar ve tarımın önemini bilen ve koruyan, erozyonun doğuracağı olumsuz sonuçlar konusunda bilgili, her türlü canlıyı (Biyoçeşitliliği) koruyan, duyarlı ve aktif, çevre koruma bilincine sahip, tutum ve davranışları ile örnek, sorumlu vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Erozyon, çoraklaşma, çölleşme ve yanlış arazi kullanımının nedenlerini, sonuçlarını ve alınması gereken tedbirleri içerecek biçimde programlar oluşturulması, Vakfın hedefini teşkil etmektedir. Toprağın ve doğal varlıkların korunması konusunda toplumsal bilinç oluşturabilecek yayınlarla da destek vermektedir.

TEMA Vakfı'nın Eğitim Yaklaşımı, vakfın web sayfasında şu şekilde belirtilmektedir (TEMA, 2011):

> TEMA Eğitim Yaklaşımı; çevre sorunları temelde insan ve toplum kaynaklı olup, bu sorunların ortaya çıkmasında insanın tutum ve davranışları etkili olmaktadır. Bu tutum ve davranışları insanın sahip olduğu değer yargıları yönetmektedir. Toplumumuz dikkate alındığında görülür ki, doğal kaynaklara ilişkin değer yargılarımız dolayısıyla tutum ve davranışlarımız "kısa dönemli çıkar" ve "doğrudan çıkar" sağlama üzerine kurulmuştur. Uzun dönemli ve dolaylı çıkarlar pek dikkate alınmamaktadır. Böyle değer yargıları "halk" için olduğu kadar "aydın" kesim için de geçerlidir. Halkla siyasiler arasında kısa dönemli ve oy temeline dayalı çıkar ilişkisi geçerli olduğundan halkın ve yönetimin değer yargıları olumsuz bir noktada buluşmuştur. Bu bakımdan doğal kaynakların akılcı, ödünsüz ve uzun dönemli bilinç çerçevesinde kullanımı konusunda "toplumsal ve siyasi irade zayıflığı" ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle doğal kaynakları kullanırken yapılan yanlışlıkların giderilmesi yolunda ne halkta yeterli bir talep ne de yönetimde yeterli bir hareket vardır. Kuşkusuz demokrasimiz gelişip sivil toplum örgütlerinin etkinlikleri arttıkça ve "bilgi toplumu" niteliği kazanıldıkça bu tablo da değişecektir.

Bilgi toplumu olabilmenin en önemli unsuru, eğitimdir. Çünkü bu, temelde insanın doğaya bakışı, doğayla olan ilişkisi kısacası yaşam tarzı ile doğrudan ilgilidir. Bu yönde gerekli olabilecek tutum ve davranış değişikliği ise, ancak sistemli ve etkili bir eğitim ile gerçekleştirilebilir.

Devlet eliyle, "çevre bilinci" oluşturacak kurumların başında da Çevre ve Orman Bakanlığı gelmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı; 8 Mayıs 2003 tarih ve 4856 sayılı kanunla, Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığı'nın birleştirilmesi suretiyle kurulmuştur. Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bakanlığa bağlı ve tüzel kişiliğe haiz kuruluşlardır. (Bakanlık Merkez Teşkilatı; Bakan, Müsteşar ve dört Müsteşar Yardımcısı yönetiminde, Ana Hizmet, Danışma ve Denetim ile Yardımcı Hizmet Birimleri'nden oluşmaktadır. Taşrada ise, valiliklere bağlı olarak İl Çevre ve Orman Müdürlükleri bulunmaktadır).

Bakanlığın Ana Hizmet Birimleri:

- Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
- Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü
- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü
- Orman Köy İşleri Genel Müdürlüğü
- Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü
- Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
- Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı
- Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Bakanlığın kuruluş amacı:

- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun, en verimli şekilde kullanılması ve korunması.
- Ülkenin tabii bitki ve hayvan varlığı ile tabii zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi, ormanların korunması geliştirilmesi, işletilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi.
- Ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması için gerekli tedbirlerin alınması.
- Orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi.
- Ülkemizdeki su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, içme, kullanma ve sanayi suyu temini.
- Taşkın koruma, feyezan kontrolü.
- Erozyonla mücadele.
- Çeşitli sektörler için hava tahminlerinin yapılması ve bilgi desteğinin sağlanmasıdır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2008; 132-133).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu kısımda, araştırmanın modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması aşamasında yapılanlar ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel bir araştırma olup; "Araştırmanın Amacı"nın içerdiği sorulara yanıt olacak verileri toplamak üzere, belirlenen vakıflar ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın eğitim yetkililerileriyle görüşme yapılmıştır.

Nitel araştırma yapanlar, dünyanın birçok gerçekten oluştuğunu, aynı durumla ilgili farklı kişisel görüşlerin olabileceğini ve böylece gerçeklerin sosyal ortamlarda yapılandığını temel almaktadırlar. Nitel araştırmacılar, durumları ve olayları katılımcıların bakış açılarından anlamaya çalışırlar; katılımcıların çoğunlukla doğrudan araştırmanın içinde yer alması söz konusudur. Nitel araştırmacılar hem kullandıkları stratejiler, yöntemler, hem de genel araştırma süreci açısından oldukça esnektirler. Araştırmada kullanılacak desenler, işlem adımları, araştırmanın akışı içinde ortaya konur, geliştirilir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008). Soru sorarak, insanlardan veri toplanabilmektedir; bu, karşılıklı soru-cevap yolu ile veri toplamaktır. "Soruşturma" da denilebilen bu yaklaşım, sözlü ya da yazılı olabilir. Bunlar "görüşme" ve "yazışma"dır (Karasar, 2000).

Görüşme, en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir. Görüşme; görüşmeye hazırlama, konuyu tanımlama, bilgisinin olmasını sağlama, görüşmeyi yapma, görüşmeyi sonlandırma ve not tutma süreçlerinden oluşur (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008).

> Görüşme yoluyla, deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyeni anlamaya çalışırız. Bu süreçte sorulan sorulara karşı tarafın rahat, dürüst ve doğru bir şekilde tepkide bulunmasını sağlamak görüşmecinin temel görevidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008; 120).

Görüşmeciye bu temel görev yüklense de, bu konuda, görüşülen bireyin objektif olarak aktaracakları da önemlidir. Başarılı bir soruşturmanın üç temel koşulu vardır (Moser ve Kalton, 1971, s. 271'den; Akt: Karasar, 2000; 154):

1. Bireyin, istenen bilgilere ve onları anlatabilme yeteneğine sahip olması,

2. Bireyin, kendinden beklenenleri bilmesi, sorulanları anlayabilmesi ile,

3. Bireyin, işbirliği yapma ve doğru cevap vermeye istekli olmasıdır.

Araştırma Grubu

Türkiye'de çevre bilincinin gelişmesine ve çevrenin korunmasına katkı sağlayan pek çok kamusal-özel kurum ve kuruluş vardır. Kamusal alanda; 1978 yılında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın kurulması ile çevre örgütlenmesinde ilk adım atılmıştır. Bu müsteşarlık 1984 yılında Başbakanlık'a bağlı Çevre Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüş; 1989'da tekrar müsteşarlık haline getirilmiştir. 1991 yılında ise Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 2003'te bu bakanlık Orman Bakanlığı ile birleştirilerek "Çevre ve Orman Bakanlığı" adını almıştır. Bu bakanlık, son değişiklik ile (2011), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak ikiye ayrılmıştır (E-devlet Türkiye, 2011).

Diğer kamusal kurumlardan; Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı'nın da çevre bilinci ve çevrenin korunması konusunda çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir

Ayrıca, çevreci vakıf/dernekler, belediyeler, üniversiteler ve birçok özel sektör kuruluşu çevreyi koruma konusunda çalışmalar yürütmektedir.

Ancak bu kurum ve kuruluşların hepsinin, faaliyetlerine, yapmış oldukları çalışmalara ulaşmak mümkün olmadığı için, Türkiye'deki çevreci sivil toplum örgütlerinden; "Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı ile, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yetişkin çevre eğitimi çalışmaları incelenmiştir.

1.Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı, 1990 yılında kurulmuş olup; ülkenin doğal ve kültürel mirasını korumak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. ÇEKÜL Vakfı**,** doğal ve kültürel varlıkların sürekliliğini ön planda tutmaktadır.

2.Doğal Hayatı Koruma Vakfı, 1996 yılında Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği öncülüğünde kurulmuş ve dünyaca bilinen WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) Uluslararası Kuruluşu'nun Türkiye Ulusal Örgütü olmasıyla "WWF-Türkiye" olarak anılmaya başlanmıştır. Biyolojik çeşitliliği koruyarak doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla, eğitim çalışmalarını yürütmektedir.

3.Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı, erozyonla mücadele etmek amacıyla, 1992 yılında Türkiye'nin önde gelen sanayici ve işadamlarının kurmuş olduğu bir vakıftır. Erozyonla mücadelede başarıya ulaşmanın temel taşı olarak eğitime vurgu yapmaktadır. Erozyon, çoraklaşma, çölleşme ve yanlış arazi kullanımının nedenlerini, sonuçlarını ve alınması gereken tedbirleri içerecek biçimde programlar oluşturmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması; 06/04/2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 29/06/2011 tarihinde kararlaştırılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görevleri; yerleşmeye, çevreye ve yapılaşmaya dair imar, çevre, yapı ve yapım mevzuatını hazırlamak, uygulamaları izlemek ve denetlemek, Bakanlığın görev alanı ile ilgili meslekî hizmetlerin norm ve standartlarını hazırlamak, geliştirmek, uygulanmasını sağlamak ve ilgililerin kayıtlarını tutmak; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesi için prensip ve politikalar tespit etmek, standart ve ölçütler geliştirmek, programlar hazırlamak; 4 Temmuz 2011 Tarih ve 27984 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan KHK/644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de belirtilen diğer görevleri yerine getirmektir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması; 06/04/2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 29/06/2011 tarihinde kararlaştırılmıştır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın görevleri: Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturmak; tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak; 4 Temmuz 2011 Tarih ve 27984 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan KHK/645 Sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de belirtilen diğer görevleri yerine getirmektir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Araştırma amacı doğrultusunda verilere ulaşmak için, ilgili kurum ve kuruluşlardan; Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Eğitim Şube Müdürü ile 08/04/2010 tarihinde; Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın (doğa koruma sorumlusu) eğitmeniyle 03/05/2010 tarihinde; Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı'nın eğitim yetkilisiyle 21/07/2010 tarihinde; Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı'nın eğitim uzmanıyla 21/07/2010 tarihinde görüşülmüştür.

Görüşme yapılan eğitim yetkililerine önceden tasarlanmış olan açık ve kapalı uçlu sorular yöneltilmiştir. Yanıtlar hem sözlü olarak hem de yazılı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu kurum ve kuruluşların basılı materyalleri (kitap, dergi, broşür, bülten, afiş, CD vs.) ve web sayfalarındaki bilgi ve belgeler taranmıştır.

Toplanan veriler, (görüşme kayıtları, taranan bilgi-belgeler, web sayfaları) incelenerek, içerik çözümleri yapılmış ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde; çevreci toplumsal hareketlerin oluşmasına öncülük eden sivil toplum örgütleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu eğitim etkinlikleri, görüşme sonuçları ve alanyazın taramasına dayalı olarak ortaya konulmaktadır. Sonrasında, bu kuruluşlarca uygulanan eğitim biçimleri, kullanılan eğitim araçları, eğitim veren eğiticiler vb. konular araştırma verilerine dayanılarak incelenip; çevre için halk eğitiminde sivil toplum hareketinin ve Çevre ve Orman Bakanlığı'nın işlevi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'deki Sivil Toplum Örgütleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Düzenlediği Çevre Eğitiminin Konularına İlişkin Bulgular

Yetişkinlere yönelik çevre eğitimi çalışmaları yürüten, Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (ÇEKÜL) Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın düzenlediği çevre eğitimi konuları, Çizelge-1'de gösterilmektedir:

Çizelge-1: Kuruluşların 2009-2010 Yılında Düzenlediği Çevre Eğitimlerinin Konularına Göre Dağılımları

Konular:	ÇEKÜL Vakfı		TEMA Vakfı		Doğal Hayatı Koruma Vakfı		Çevre ve Orman Bakanlığı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çevre Kirliliği ve Çevre Sorunları	-		10	21,27	2	4,25	1	2,12	13	27,65
Ekosistem ve Doğal Dengenin Önemi	-		6	12,76	3	6,38	3	6,38	12	25,53
Doğal Alanları Koruma ve Geliştirme	-		2	4,25	8	17,02	-		10	21,27
Kültürel Miras	7	14,89	-		-		-		7	14,89
Sivil Toplum ve Farkındalığı Geliştirme	-		1	2,12	2	4,25	-		3	6,38
Turizm	-		-		2	4,25	-		2	4,25
Toplam	7	14,89	19	40,42	17	36,17	4	8,51	47	100

Çizelge 1'de görüldüğü üzere; kuruluşlarca (2009 yılında) düzenlenen çevre eğitimi etkinliklerinin toplam sayısı 47'dir. Bu sayı, dört kuruluşun bir yılda düzenlediği eğitim etkinliklerinin toplamı olarak oldukça azdır. Kuruluş başına neredeyse 12 eğitim düşmektedir. Oysa "çevre" oldukça önemli bir konudur ve bu konuda çevreci kuruluşlardan beklenti düzeyi oldukça yüksektir. Bu bakımdan, kuruluşlarca düzenlenen eğitim etkinliği sayısının yetersiz olduğu söylenebilir.

Kuruluşların düzenlemiş olduğu eğitim konuları altı kümede toplanmıştır. Bu eğitimlerin ¼'i (% 27,65) "Çevre Kirliliği ve Çevre Sorunları" ile; yaklaşık ¼'i (25,53) "Ekosistem ve Doğal Dengenin Önemi" ile; buna yakın bir kısmı da (% 21,27) "Doğal Alanları Koruma ve Geliştirme" ile ilgilidir. Eğitimlerin % 75'ten fazlasının, bu üç kümede yoğunlaştığı görülmektedir. Eğitimlerin% 14,89'u "Kültürel Miras" içerikli eğitimlerdir; bu konudaki eğitim faaliyetlerinin yalnızca ÇEKÜL Vakfı'nca yürütüldüğü görülmektedir.

Çevre Kirliliği/Çevre Sorunları başlığı altında; Çevre/Çevre Kirliliği, Temel Çevre Sorunları, Hava-Su Kirliliği ve Ekolojik Önemi, Gürültü Kirliliği, Küresel Isınma ve Küresel İklim Değişikliği, Toprak ve Toprak Erozyonu, Yanlış Arazi Kullanımı, Erozyon-Çevreye Verdiği Zararlar ve Alınabilecek Önlemler, Mera Bitki Örtüsü ve Erozyon, Tarım-Orman ve Erozyon İlişkileri konulu eğitimlere yer verilmektedir. **Ekosistem ve Doğal Dengenin Önemi** başlığı altında; Ekosistem-Doğal Denge ve İnsan, Genlerden Ekosistemlere: Biyolojik Çeşitlilik ve Sunduğu Hizmetler, Suyun Önemi ve Ekolojik Değerlendirilmesi, Yaşam-Enerji ve Su Tasarrufu, Sulak Alan İşlevleri ve Değerleri, Yaban Hayatı, Orman/Ormanlarımız, Doğal Kaynaklarımız, Toprak ve Orman Kaynaklarının Ekolojik Olarak Değerlendirilmesi konulu eğitimlerin; **Doğal Alanları Koruma ve Geliştirme** başlığı altında; Modern Sulama Yöntemleri, Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi, Orman ve Mera Yönetimi, Sulak Alan Yönetimi (on-line eğitim), Entegre Su / Havza Yönetimi (on-line eğitim), AB Su ve Çevre Politikaları (on-line eğitim), Proje Döngüsü Eğitimleri, Fidan Dikimi ve Meşe Tohumu Ekiminin Pratik Esasları, Organik Tarım konulu eğitimlerin; **Kültürel Miras** başlığı altında; Bilgisayarlı 3D Modelleme, Restorasyon İlkeleri ve Bakım & Onarım Esasları, Kentsel Mirasın Korunması ve Kültür Turizmi, Kültürel Koruma ve Alan Yönetimi, Tarihsel ve Kültürel Miras Proje ve Uygulamalarında İşlevlendirme, Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma ve Sürdürülebilirlik, Yapı Özelliklerine Göre Müdahale Teknikleri konulu eğitimlerin; **Sivil Toplum ve Farkındalığı Geliştirme** başlığı altında; Sivil Toplum-Çevre-Çevre Eğitimi, Doğa Koruma Konusunda Farkındalık Eğitimleri, Yerel STK'lara yönelik eğitimlerin; **Turizm** başlığı altında ise; Yerel Turist Kılavuzu Eğitimleri, Sürdürülebilir/Sorumlu Turizm Eğitimleri'nin yer aldığı görülmektedir.

Düzenlenen eğitimlerin ağırlıklı olarak “Çevre Kirliliği/Çevre Sorunları” içerikli olduğu; bunu “Ekosistem ve Doğal Dengenin Önemi” ardından da “Doğal Alanları Koruma ve Geliştirme” içerikli eğitimlerin izlediği görülmektedir.

En az eğitim verilen konular ise “Turizm” içerikli eğitimlerdir ve “Turizm” içerikli bu eğitimleri yalnızca Doğal Hayatı Koruma Vakfı düzenlemektedir. Yine, “Kültürel Miras” içerikli eğitimler yalnızca ÇEKÜL Vakfı’nca düzenlenmektedir. ÇEKÜL Vakfı’nın kuruluş amacı da kültürel mirası korumaktır; ağırlıklı olarak kültürel ve kentsel yapıların korunmasına yönelik eğitimler düzenlemektedir. Eğitim programlarını bu yönde belirleyerek, kültürel mirasın korunmasını, kentsel yapıların restorasyonunu hedeflemektedir. Diğer kuruluşların bu konuda düzenlenen eğitimleri yoktur.

“Sivil Toplum ve Farkındalığı Geliştirme” konularında da yalnız iki kuruluşun (TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı) eğitim düzenlediği; ÇEKÜL Vakfı ve Çevre ve Orman Bakanlığı’nca “Sivil Toplum ve Farkındalığı Geliştirme” konularına değinilmediği görülmektedir.

Eğitim faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun (%76’sı), kuruluşlardan TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı’nca düzenlendiği görülmektedir. Diğer kuruluşların düzenlediği eğitim sayısı azdır.

Düzenlenen eğitimlerin konuları çok genel olup, içeriği bilinmemektedir. Örneğin; Çevre, Çevre Kirliliği, Organik Tarım, Orman, Biyolojik Çeşitlilik konularının neleri kapsadığı bilinmemektedir. Çevre konuları, çevreyle ilgili birçok şeyi ihtiva ettiğinden çok geniş bir yelpazede irdelenebilir. Yani Biyolojik Çeşitlilik konusu içerisinde; endemik flora da, endemik fauna da, toprak çeşitleri de, su da, ülkenin/bölgenin/yerin konumu da yer alır; ancak genel bir başlıkla ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Yine, Ormanlarımız konusunda orman varlığımız derken; ağaçlar mı, ormanların içinde barındırdığı biyolojik çeşitlilik mi, ormanları koruma eğitimleri mi, yoksa ormanların faydaları mı kastedilmektedir, bilinmemektedir. Orman kelimesi ile pek çok ağacın bir araya gelerek oluşturduğu yapılar anlatılmak istenir. Bir zamanlar gezegenimizin toplam kara parçasının yarısına hâkim olan bitki topluluğu, günümüzde % 30’lara düşmüştür (BBC Dünya Raporu 2010 - *Ekolojik Kayıplar* s. 6).

Dünyada 1 dakikada 28 hektar orman yok olmaktadır. Bu bir yılda Yunanistan büyüklüğünde bir ülkenin yok olması demektir (BBC Dünya Raporu 2010 - *Doğanın Mucizeleri* s. 29).

Eğitimlerin genel oluşu üzerinde önemle durulması gerektiği, özele inilen eğitimler düzenlenmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü eğitimlerin çoğunlukla konu merkezli olduğu görülmektedir. Oysa yetişkin eğitiminin ihtiyaç, sorun temelli olması beklenir. Knowles'e göre (1996); androgojinin temel varsayımlarından "Öğrenmeye Yönelim" yetişkinlerin, konu merkezli değil, sorun merkezli öğrenmelere odaklanmakta olduğunu ortaya koyar. Onlar için ihtiyaçlarını karşılayacak, sorunlarını çözmede yardımcı olacak bilgiler daha önemlidir. Ancak kuruluşların ihtiyaçlardan çok konulara yöneldiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki organik tarıma, genetiği değiştirilmiş organizmalara, küresel ısınmaya ilişkin konular, tehlikeler, felâketler kitle iletişim araçlarında sıkça yer almaktadır. Çevre eğitimi faaliyetleri yürüten kuruluşların bu ve bunun gibi konuları, genel bir tanıtımla yetinmeden, insanların gündelik yaşam sorunlarıyla ilişkisini kurarak ele alması yetişkin eğitimi bakımından daha uygun olabilir.

Ayrıca düzenlenmiş olan eğitimlerde, temel çevre okuryazarı yetiştirilmesinin hedeflendiği de anlaşılmaktadır. Temel Çevre Okuryazarlığı, çevreye ilişkin iletişimde kullanılan temel terimleri tanımlayabilme ve kullanabilme yeterliğidir (Miser, 2010; 34). Dolayısıyla işlevsel ve eylemsel çevre okuryazarlığı düzeyindeki hedeflere geçilemediği düşünülmektedir.

Kuruluşlar, çevre eğitimi faaliyetlerini kendi amaçları doğrultusunda yürütmektedir. Her kuruluşun amaçları doğrultusunda ve kendine özgü eğitimler düzenlediği görülmektedir. ÇEKÜL Vakfı, ağırlıklı olarak kültürel ve kentsel yapıların korunmasına yönelik eğitimler düzenlemektedir. Eğitim programlarını bu yönde belirleyerek, kültürel mirasın korunmasını, kentsel yapıların restorasyonunu hedeflemektedir. TEMA Vakfı'nda; "Toprak, Toprak Erozyonu, Ekosistem-Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre" konu başlıklarında eğitimler düzenlenmekte; özellikle toprak varlığımız vurgulanmakta, erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve fidan dikimine önem verilmektedir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı da; ağırlıklı olarak doğal hayatı koruma, sulak alanlar, toprak-su-hava kirliliğine yönelik farkındalık yaratacak eğitimler düzenlemektedir. Çiftçilerin

bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yapıldığı da görülmektedir. Ayrıca yerel turist kılavuzu eğitimleri ve yerel STK'lara yönelik eğitimleri vardır. Kuruluş, eğitimlerine yerel STK'ları dâhil ederek, yerel STK'ların faaliyetlerinin daha yaygınlaşması ve etkinleşmesi, malî yapılarının güçlenmesi için "Proje Döngüsü Eğitimleri" düzenlemektedir. "Proje Döngüsü Eğitimleri" diğer kuruluşlara göre farklı bir yaklaşımdır. Bazı eğitimler de on-line eğitimler olarak internet üzerinden verilmektedir.

Çevre ve Orman Bakanlığı ise, çevre, çevrenin korunması, ormanlarımız gibi genel konularda eğitimler düzenlemektedir. Diğerlerinden farklı olarak doğal kaynaklar konusunda eğitim verilmektedir; ancak bu konu da genel bir konu olup, doğal kaynaklardan hangilerinin vurgulanmak istendiği belli değildir. Örneğin; yenilenebilir enerji kaynaklarından rüzgâr/su/güneş enerjisinden mi bahsedilmektedir, belirsizdir.

Çevre ve Orman Bakanlığı, toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak için Seyyar Eğitim Araçları'nı, Özel Çevre Koruma Bölgeleri'ni dolaşarak eğitimler vermektedir. Doğa, deniz ve çevre temalı belgesel film gösterimleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca biyolojik çeşitlilik, nesli tehdit ve tehlike altında olan türler, endemik türler, koruma alanları ve doğal kaynakların korunması, çevre kirliliği ve alınacak tedbirlere ilişkin konularda bilgiler verilmektedir.

TEMA Vakfı da, Mobil Eğitim Aracı ile ülkemizin tüm illerinde açık alanlarda, halka yönelik eğitimler vermektedir.

> TEMA Vakfı olarak karada, TURMEPA olarak kıyı kentlerde ortaklaşa düzenlediğimiz eğitimlerde "Geleceğimiz Erimesin" projesini başlatmış bulunmaktayız. Bu bağlamda Genel Müdürlüğümüzce yapılan bir program dâhilinde, her yıl belirlenen illere gidilerek, bilhassa, Küresel İklim Değişikliği ve Küresel Isınma konularında açılan "Geleceğimiz Erimesin" kampanyası halkımızla buluşturulacaktır. Mobil Eğitim Aracı, güneş ve rüzgârdan elde edilen enerji ile çalıştırılmakta; çevreyi kirletmeyen teknolojiye sahip bulunmaktadır (Ankara TEMA, 2011).

Sürdürülebilir kalkınma ve çevre eğitiminin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen, 2005 yılında Bölgesel Çevre Merkezi (REC), T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ile T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı işbirliğinde hayata geçirilen "Yeşil Kutu Çevre Eğitimi" Projesi Anadolu topraklarında "yeşile" değer verme bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu projenin hedef kitlesini, öncelikli olarak öğretmen ve öğrenciler oluşturmakta, uzun vadede halkın geneline ulaşılmak istenmektedir (REC, 2011).

Yine, TEMA Vakfı ile Millî Eğitim Bakanlığı el ele vererek, Türkiye'de ilk kez uygulanacak Ekolojik Okuryazarlık Öğretmen Eğitimini (eğiticilerin), 2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Yalova'da başlatmıştır. İki hafta süren eğitime, Türkiye'nin değişik illerinden 85 öğretmen katılmıştır. Doğayı seven, doğanın dilinden anlayan, doğanın kuralları ile yaşamayı bilen, ihtiyacı kadar tüketen, bilgili ve bilinçli öğretmenlerin yetiştirilerek, bu öğretmenlerin de meslektaşlarına aynı bilgi birikimini aktararak, çocuklarımızın da bu bilinçle yetiştirilmesi hedeflenmektedir (Ankara TEMA, 2011).

Eğitimlere Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Düzenlenen eğitimlere katılanların demografik özelliklerinden; yaşa göre dağılımlarına ilişkin bulgular Çizelge-2'de gösterilmektedir:

Çizelge-2: Düzenlenen Eğitimlere Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Katılanların Yaşı:	22/55 arası	-	30 yaş üzeri	-

Çizelge-2'de görüldüğü üzere, eğitimlere katılanların yaş durumu hakkında yeterli bilgilere ulaşılamamıştır. TEMA, Doğal Hayatı Koruma Vakfı ve Çevre ve Orman Bakanlığı bu konuda herhangi bir inceleme, sınıflandırma veya istatistik yapılmadığını belirtmiştir. ÇEKÜL Vakfı, katılımcıların yaşını 22/55 olarak belirtmiştir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nca; (katılımcılara dair bir kayıt tutulmamakla birlikte) düzenlenen eğitimlere katılanların, 30 yaş üzerindeki katılımcılar olduğu belirtilmiştir.

Oysa yaş yetişkinlerin öğrenmesini etkileyen ve dolayısıyla dikkate alınması gereken bir etmendir. Örneğin, yetişkinlerde yaşa bağlı olarak değişen/azalan bazı özellikler (görme, işitme, hatırda tutma vb.), öğrenmeyi etkiler. Dolayısıyla yetişkinlere yönelik düzenlenen bir eğitimin, onların bazı özelliklerine göre hazırlanması gerekir.

Yaş ilerledikçe yetişkinlerin fiziksel yapısında değişmeler olmaktadır. Fiziksel açıdan aşağıdaki değişmeler yetişkinlerin öğrenme gücünü ve hızını etkiler (Geray, 2000):

- 20-25 yaşları arasında en yüksek düzeyde olan görme gücünde, 40-45 yaşlarında birden bire düşme görülür.

- Yaşın ilerlemesine bağlı olarak yetişkinin işitme gücünde azalma olmaktadır. Bu nedenle, eğitsel etkinliklerde öğretici, ses tonunu iyi ayarlamalıdır.

Eğitimlerde görsel ve işitsel araçların kullanımı söz konusuysa, bu materyaller iyi seçilmeli, yetişkin tarafından görülebilecek ve işitilebilecek düzeyde olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca yetişkinlerin, yaşları ilerledikçe bilgiyi hatırda tutma oranının da azaldığı düşünülürse, salt düz anlatım değil, görsel-işitsel öğelerle zenginleştirilmiş bir eğitimin tercih edilmesi gerekmektedir. Ancak eğitim sürecindeki bu öğelerin de onların görme ve işitme oranındaki azalmaya göre yapılması gerekir.

Düzenlenen eğitimlere katılanların demografik özelliklerinden; eğitim durumuna ilişkin bulgular, Çizelge-3'te gösterilmektedir:

Çizelge-3: Düzenlenen Eğitimlere Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	ÇEKÜL Vakfı	**TEMA Vakfı**	**Doğal Hayatı Koruma Vakfı**	**Çevre ve Orman Bakanlığı**
Katılanların Eğitim Durumu:	%98'i yükseköğretim mezunudur	-	*Kamu kurumu temsilcileri* üniversite mezunu, *Tarım sektöründeki kesim* orta öğretim mezunu	-

Çizelge-3'te görüldüğü üzere, katılımcıların eğitim durumuna dair, sadece ÇEKÜL ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı'ndan bilgi alınabilmiştir. ÇEKÜL Vakfı, eğitimlere katılanların % 98'inin yükseköğretim mezunu olduğunu belirtmiştir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı'na bakıldığında ise, kamu kurumu temsilcilerinin üniversite; tarım sektöründeki kesimin ise orta öğretim mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Oysa eğitim faaliyetlerine katılanların eğitim durumları ve ön bilgileri göz önünde bulundurularak eğitimler sunulması uygundur. Nitekim bireyin ön öğrenmeleri (hazır bulunuşluğu), sonraki öğrenmelerini etkiler. Bu noktada, ön bilgilerin ölçülmesi gerekebilir; ancak kuruluşlar hedef kitleye dair bir tanıma faaliyetinde bulunmamaktadır. Dolayısıyla da hedef kitlenin ön bilgilerini ölçme gereği görmemektedir.

Düzenlenen eğitimlere katılanların demografik özelliklerinden; cinsiyetlerine ilişkin bulgular, Çizelge-4'te gösterilmektedir:

Çizelge-4: Düzenlenen Eğitimlere Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Katılanların Cinsiyeti:	%52'si kadın, %48'i erkek	-	-	-

Çizelge-4'te görüldüğü üzere, eğitimlere katılanların cinsiyeti hakkında bilgi toplanamamıştır. Çizelgeden yalnızca ÇEKÜL Vakfı'nca düzenlenen eğitimlere katılanların % 52'sinin kadın, % 48'inin erkek olduğu anlaşılmaktadır. Bu oranlar, ÇEKÜL Vakfı'nın düzenlemiş olduğu eğitimlere katılanların (kadın-erkek) cinsiyeti bakımından neredeyse birbirine eşit olduğunu göstermektedir.

Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın eğitim yetkilisi ile yapılan görüşme sonucu, yetkili (aynı zamanda doğa koruma sorumlusu) tarafından; taşradan merkeze gidildikçe, Orta Anadolu'dan kıyı bölgelerine gidildikçe, kadınların daha görünür olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye'de çevre için eğitime, çevre eğitimine en fazla gereksinimi olan hedef kitle; yetişkinler başta olmak üzere halkın bütünüdür. Yetişkinler arasında ise, kadınlar ön planda olmalıdır. Aile, toplumu oluşturan temel birimdir; çevre sorunları da toplumsaldır. Bu noktada, kadınları eğitmenin bireysel değil toplumsal nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Gandhi, bu gerçeği "Erkek çocuk eğitilirse eğitimli bir erkek çocuk yetişir fakat; kız çocuğu eğitilirse tüm aile eğitilmiş olur" diyerek açık biçimde ifade etmiştir (Akt:Sancar, 2005). Bu nedenle, çevre için halk eğitiminde kadınlara önem verilmelidir. Bu yaklaşım, özellikle az gelişmiş ülkelerde etkili bir tedbir olarak görülebilir.

Yine, köy/kasaba kadınlarının da çevre için eğitimlerine ağırlık verilmelidir. Tarıma elverişli yerlerde açılan Köy Eğitmen Kursları, (ilki 6 Temmuz 1936'da Eskişehir'in Çifteler Çiftliği yanında açılmıştır) 1948 yılına kadar her yıl yinelenmiş ve 30'u kadın olmak üzere yaklaşık 9 bin eğitmen yetiştirilmiştir (Altunya, 2007). Benzer çalışmalarla günümüzde önemli aşamalar kaydedilebilir. Ancak kadınların katılım engeli de göz ardı edilmemelidir.

Katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerine dair istenilen bilgilere ulaşılamamasının kuruluşların hedef kitleye dair bilinç eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kuruluşların katılımcılarına ait ayrıntılı veri kaydının bulunmaması, hedef kitleye önem vermediklerini, eğitimlere katılanların önemsenmediğini gösterdiği gibi; aynı zamanda kuruluşların belirli hedef kitlelerin ihtiyaçları, sorunları doğrultusunda eğitim düzenlemediklerini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla eğitim hizmetinin sunulmasında talepten ziyade arzın söz konusu olduğu söylenebilir.

Eğiticilerin Mesleklerine ve Yeterliliklerine İlişkin Bulgular

Düzenlenen eğitim programlarında görev alan kişilerin mesleklerine ilişkin bulgular Çizelge-5'te, eğitsel yeterliliklerini kazandıkları süreçlere ilişkin bulgular Çizelge-6'da gösterilmektedir:

Çizelge-5: Eğitim Programlarında Görev Alan Kişilerin Meslekleri

Meslekler:	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Akademisyen	+	+	+	+
Mimar/ Mühendis	+	-	-	+
Turizmci	+	-	-	-
Arkeolog/ Sanat Tarihçisi	+	-	-	-
Şehir Plancı	+	-	-	-

Çizelge-6: Eğitim Programlarında Görev Alan Kişilerin Eğitsel Yeterliliklerini Kazandıkları Süreçler

Yeterlilikler:	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Üniversite Eğitimi	+	+	+	+
Kurs	-	-	-	+
Seminer	-	-	-	+
Akademik Araştırmalar	+	+	+	+
Meslekî Deneyimler	+	+	+	+

Çizelge-5'te görüldüğü üzere; eğitici olarak görev alan kişilerin, öncelikle akademisyenlerden oluştuğu, dört kuruluşun da akademisyen kadrosuna yer verdiği görülmektedir. Diğer meslek grupları genelde tek kuruluşla sınırlı kalmıştır: ÇEKÜL Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nda mimar ve mühendislerin; yine ÇEKÜL Vakfı'nda turizmci, sanat tarihçisi, arkeolog ve şehir plancısı gibi meslek gruplarından eğiticiler belirlendiği görülmektedir.

Kuruluşlarda görev alan eğiticilerden mühendislerin içinde; çevre mühendisleri, orman mühendisleri, ziraat mühendisleri yer almaktadır.

Çizelge-6'da görüldüğü üzere de; kuruluşlarda eğitici olarak görev alan kişiler, Çevre ve Orman Bakanlığı'nda kurs ve seminerler sonrası; ÇEKÜL, TEMA, Doğal Hayatı Koruma Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'ndaki eğitici profilinin de üniversite eğitimleri, akademik araştırmalar meslekî deneyimler sonrası yeterlilik kazandığı anlaşılmaktadır. Ancak kazanılan bu yeterliliklerin; eğiticilerin kendi uzmanlık alanındaki yeterlilikler olduğu anlaşılmıştır. Yalnızca ÇEKÜL Vakfı yetişkinlere yönelik "ÇEKÜL Akademi" bünyesinde eğitim verildiğini; yetişkin özelliklerinin dikkate alındığını belirtmiştir. Dolayısıyla farklı meslek gruplarında yer alan eğitmenlerin kendi uzmanlık alanındaki yeterliliklerine ve meslekî deneyimlerine dayalı olarak öğreticilik görevini sürdürdükleri; eğitim ya da yetişkin eğitimine ilişkin yeterliliklerine ilişkin bir ipucunun gözlenemediği söylenebilir. Yetişkin eğitimine yönelen ve halkın bilinçlenmesi sürecinde etkili olan bu kuruluşların, yetişkin eğitimi konusunda yeterli olmaları beklenirken, yetişkinlerin eğitimi/öğretimine dair yetersiz kalması bu konudaki eksikliklerini ortaya koymaktadır.

Kullanılan Eğitim Yöntem ve Materyallerine İlişkin Bulgular

Düzenlenen eğitim programlarında kullanılan eğitim yöntemleri ve tekniklerine ilişkin bulgular Çizelge-7'de, kullanılan materyallere ilişkin bulgular Çizelge-8'de gösterilmektedir:

Çizelge-7: Eğitim Programlarında Kullanılan Eğitim Yöntemleri

Eğitim Yöntemleri:	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Gösteri	-	-	+	-
İşbaşında Öğrenme	-	-	+	-
Alan Gezileri	+	+	+	+
Sunum (Anlatım)	+	+	+	+
Tartışma/ Grup Çalışması	+	+	+	+
Drama	+	+	+	+

Çizelge-8: Eğitim Programlarında Kullanılan Materyaller

Materyaller	ÇEKÜL Vakfı	TEMA Vakfı	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	Çevre ve Orman Bakanlığı
Belgesel Film vb.	+	+	-	+
Görsel Öğeler (Afiş, Broşür, Poster, Bülten, Kitap/Dergi, CD.)	+	+	+	+
İşitsel Öğeler	+	+	-	+

Çizelge-7'de görüldüğü üzere kuruluşlar çeşitli eğitim yöntemlerini bir arada kullanmaktadırlar. Bunlardan ÇEKÜL, TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın eğitimlerde; alan gezileri, sunum (anlatım) ve drama, tartışma/grup çalışması yöntem ve tekniklerini, kullandıkları; gösteri ve işbaşında öğrenme tekniğinin ise, Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nca kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Çizelge-8'de görüldüğü üzere; kuruluşlardan ÇEKÜL, TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı, eğitimlerinde materyal olarak belgesel filmler, görsel ve işitsel öğeleri kullanmaktadır.

Kuruluşlardan TEMA Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın mobil eğitim araçları da, doğaya dost enerji ile hareket eden, gezici eğitim veren yeni bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Bu gezici eğitimlerle, halkın ilgisi çekilerek çevre bilinci uyandırılmaktadır.

Eğitim yöntemleri içerisinde en fazla ilgi çeken yöntemler; katılımcıların o eğitim sürecinin içinde bulunduğu, o eğitim sürecine aktif olarak katıldığı yöntemler olmaktadır. Dolayısıyla, artık düz anlatım, sunum gibi salt bilgi aktarımından ibaret olan eğitimler, katılımcılara sıkıcı gelmektedir. Katılımcıların etkin katılımı ile onları birebir sürecin içine dâhil etmek gerekmektedir. Kuruluşların, bilgi aktarımından çok, bireylerin o bilgileri özümsemesine katkı sağlayacak uygulamalı eğitimler düzenlemesi tercih edilmektedir. Bu bakımdan kuruluşların çevre eğitimi konusunda anlatım yöntemi ile sınırlı kalmaması olumlu bir durum olarak değerlendirilmektedir. Kullanılan bu yöntemlere bağlı olarak eğitimlerinde görsel öğeleri (afiş, broşür, poster, bülten, kitap/dergi gibi basılı materyalleri) tüm kuruluşların tercih etmekte olduğu; işitsel öğelerden ÇEKÜL, TEMA Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yararlanmakta olduğu görülmektedir. TEMA, ÇEKÜL Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın eğitimlerini belgesel filmler (CD'lerle) destekledikleri görülmektedir. Kullanılan materyaller ne kadar ilgi çekici olursa o ölçüde bireylere ulaşılabilir ve dikkatleri işlenen tema üzerine çekilebilir. Bu noktada görev, kuruluşların eğitim ve araştırma-geliştirme birimlerindeki materyal geliştirme uzmanlarına düşmektedir. Ancak etkili bir iletişimi asıl belirleyenin, kullanılan materyalin kalitesinden çok mesajın kavramsal tasarımı olduğuna hep dikkat edilmelidir. Masraflı olmayan, ancak iyi tasarlanmış broşürler, istenilen mesajı, pahalı ama tasarımı kötü olanlara göre her zaman daha iyi iletecektir. İşlenen temaya ilişkin bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi açısından sesin, resimlerin, metinlerin ve sergilerin kaynaştırıldığı araçlar kullanılarak; poster, broşür, çıkartma, rozet, takvim, kaset ve kitap gibi çok sayıda eğitsel ve tanıtıcı malzeme hazırlanmalıdır (Mınkova, 2002).

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar, bu sonuçlara dayalı geliştirilen öneriler yer almaktadır.

Çevre, tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmelerini olanaklı kılan ortamdır. Bu ortamda insan, doğa ile etkileşim halindedir. Ancak endüstri devriminden itibaren insanın doğaya karşı sorumsuzca davranması, doğanın dengesinin bozulmasına; dolayısıyla da çevre sorunlarına neden olmaktadır.

Çevreye yönelik insan davranışlarını olumluya çevirmek, insan-doğa ilişkilerini olumlu hale getirmek eğitimle mümkündür. Bu noktada, çevre bilincinin ve çevreci toplumsal hareketlerin oluşmasında sivil toplum örgütlerine önemli roller düşmektedir.

Çevreci sivil toplum örgütleri/kuruluşları, çevre sorunlarını ülkenin gündemine taşımada, kamuoyu oluşturmada önemli paya sahiptir. Çevre politikalarının oluşturulmasında da aktif roller üstlenmektedir. Kendi amaçları doğrultusunda çalışan bu kuruluşlar, çevre bilincinin geliştirilmesi için faaliyetlerini günden güne arttırmaktadır.

Sonuçlar

Bu araştırmada sivil toplum örgütlerinden; Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Doğal Hayatı Koruma Vakfı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu çevre için halk eğitimi etkinlikleri, görüşme sonuçlarına ve belgelerin taranmasına göre saptanmıştır. Elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar aşağıda verilmiştir:

- Araştırmanın kapsamına giren kamu ve özel kuruluşlarca (2009 yılında) 47 çevre için halk eğitimi etkinliği düzenlenmiştir. Kuruluş başına neredeyse 12 eğitim etkinliği düşmektedir. Konunun önemi açısından değerlendirildiğinde; düzenlenen eğitim sayısı çok yetersizdir.

- Düzenlenen eğitim konuları altı kümede toplanmış; bu eğitimlerin ¼'i (% 27,65) "Çevre Kirliliği ve Çevre Sorunları" ile; yaklaşık ¼'i (25,53) "Ekosistem ve Doğal Dengenin Önemi" ile; buna yakın bir kısmı da (% 21,27) "Doğal Alanları Koruma ve Geliştirme" ile ilgili olduğu saptanmıştır. Düzenlenen eğitimlerin % 75'ten fazlasının, bu üç kümede yoğunlaştığı görülmüştür.

- Bu üç kümede toplanan eğitim konuları birbirine çok yakındır; içerik bakımından benzerlik göstermektedir.

- Her kuruluş, kendi amaçları doğrultusunda çevre eğitimi faaliyetlerini sürdürmektedir. Benzer konulara eğilmekle birlikte, farklı (kendilerine özgü) konularda da eğitim hizmeti sunmaktadırlar. Eğitimlerin % 14,89'u "Kültürel Miras" içerikli eğitimlerdir ve bu eğitimler yalnızca ÇEKÜL Vakfı'nca yürütülmektedir.

- Kuruluşlarca yürütülen eğitim faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun, TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nca düzenlendiği görülmüştür.

- Kuruluşların düzenlediği eğitimlere katılanların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi demografik özellikleri konusunda istenilen bilgilere ulaşılamamıştır. Kuruluşlar, düzenlenen eğitimlere kimlerin katıldığını bilmemektedir.

- Kuruluşların katılımcılarına dair veri kaydının bulunmaması, hedef kitlenin önemsenmediğini göstermektedir.

- Düzenlenen eğitimlerle, eğitim verilen hedef kitlenin sorunları ve ilgi alanları arasında ilişki olduğu belirtilse de, hedef kitlenin demografik özelliklerinin bilinmemesi, hedef kitlenin tanınmaması, kuruluşların bu konudaki eksikliklerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sorunlardan hareket edilmediği, konu merkezli eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

- Konu merkezli eğitimlerin de, temel çevre okuryazarı yetiştirmeyi hedeflediği; işlevsel ve eylemsel çevre okuryazarlığına dair çalışmalarının olmadığı görülmektedir.

- Düzenlenen eğitim programlarında eğitici olarak görev alan kişilerin, eğitsel ve meslekî yeterliliklerini kazanması çeşitli süreçler sonrası (lisans/üniversite eğitimi, kurs, seminer vs.) olmuştur. Eğitim bilimleri konusunda yeterli oldukları, hâttâ eğitim birimlerinde eğitim uzmanlarının olduğu; ancak yetişkin eğitimine dair yeterliliklerinin bulunmadığı görülmüştür.

- Kullanılan eğitim yöntem ve materyalleri bakımından da benzer ve farklı yönlerinin bulunduğu görülmüştür. İlgi çekici ve merak uyandırıcı etkinliklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Öneriler

- Kamu ve özel kuruluşlarca düzenlenen çevre eğitiminin sayı ve niteliği arttırılmalıdır.

- Eğitimler, hedef kitlenin ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır.

- Kamu ve özel kuruluşların, “çevre için halk eğitimi” etkinlikleri düzenlenirken, kurum ve kuruluşlar arası eşgüdüm ve koordinasyon sağlanmalıdır.

- Eğitici olarak görev alan kişiler iyi belirlenmeli; bu konudaki eksiklikler giderilmelidir. Yetişkinlere yönelik düzenlenen bu eğitimler, “yetişkin eğitimi” konusunda yetkin kişilerce verilmelidir.

- Sivil toplum örgütlerinin eğitimlerine katılanların demografik özellikleri hakkında ayrıntılı veri kayıtları tutulmalı; sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve katılımcılarına dair yeni araştırmalar yapılmalıdır.

- Katılımcıların (hedef kitlenin) ihtiyaçları/sorunları dikkate alınmalı; eğitimler hedef kitlenin ihtiyaçlarını karşılayacak, sorunlarını çözecek nitelikte olmalıdır.

- Kuruluşlar, yürüttükleri faaliyetleri kitle iletişim araçları ile kamuoyuna duyurmalıdır.

KAYNAKÇA

Altunya, Niyazi. (2007). **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008)**. İstanbul: Uygun Basım.

Ankara TEMA, (2011), www.ankaratema.org.tr

Baykan, Barış Gençer. (2008). "Türkiye'de Çevre: Sorunlar, Aktörler ve Yeni Alanlar", BETAM Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi ve Toplumsal Araştırma Merkezi, www.bahcesehir.edu.tr

BBC, (2011), www.bbc.co.uk

Büyüköztürk, Şener; Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel. (2008). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

ÇEKÜL, (2010), www.cekulvakfi.org.tr

Çevre ve Orman Bakanlığı. (2008). **Çevre El Kitabı**. Ankara.

_____ (Aralık-2009). **Çevre ve İnsan**. Ankara.

_____ (2010). **Erozyon, Çölleşme, Ağaçsızlaşma**. Ankara.

_____ (2010). **Ormanlarımız**. Ankara.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2011), www.cevresehircilik.gov.tr

C.M.O., (2011), www.cmo.org.tr

Ç.O.B., (2010), www.cevreorman.gov.tr

Deniz, Göksu. (2006). “Yoksulluğun Sınıfsal Arka Planında Ekolojistler Ne Diyor?”, www.ekolojistler.com.tr

DHKD, (2010), www.dhkd.org.tr

Doğanın Mucizeleri. (2010). BBC Dünya Raporu.

Doğan, Musa. (1997). “Çevre Eylem Planı”, www.ekutup.dpt.gov.tr

DPT (2010). “Dokuzuncu Kalkınma Planı Stratejisi 2007-2013”, www. mevzuat.dpt.gov.tr

Duman, Ahmet. (2007). **Yetişkinler Eğitimi**. (2. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Duru, Bülent. (1995). “Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları“ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekolojik Kayıplar. (2010). BBC Dünya Raporu.

Ertürk, Selahattin. (1979). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yeditepe Yayınları.

E-devlet Türkiye, (2011), www.turkiye.gov.tr

Geray, Cevat. (2002). **Halk Eğitimi**. (2. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

Güler, Tülin. (2007). **Çevre Eğitimi**. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.

Günay, Turhan. (2003). **Ormancılığımızın Tarihçesine Kısa Bir Bakış**. Ankara: Tarım ORKAM-SEN Yayınları.

Kaboğlu, İbrahim. (1995). **Çevre Hakkı**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karasar, Niyazi. (2000). **Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler,** Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.

Kayıkçı, Murat. (2003). "Türkiye'de Çevre İçin Eğitim ve Katılım" **Mülkiye Dergisi**, cilt: 27, sayı: 240 s. 247-267, www.mulkiyedergi.org.tr

Keleş, Ruşen; Can Hamamcı. (1998). **Çevrebilim**. (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kural, Orhan. (2000). **Bu Kitap Başka**. İstanbul: Beril Yayınları.

Knowles, Malcolm. (1996). **Yetişkin Öğrenenler -Göz Ardı Edilen Bir Kesim-** (Çeviren: Serap Ayhan). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

Leloğlu, Ebru. (2001). "Çevreci Toplumsal Hareketler ve Halk Eğitimi (Bergama Örneği)" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Minkova, Yordanka. (2002). **Sivil Toplum Kuruluşları İçin Kapasite Geliştirme Rehberi -Çevre Bilincinin Geliştirilmesi İçin Halkın Eğitimi-** (Çeviren: MetinÇulhaoğlu). REC (Doğu Avrupa İçin Bölgesel Çevre Merkezi.

Miser, Rıfat. (2000). **Topluluk Katılımı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____ (2010). **Çevre Eğitimi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları Derneği Yayını.

On (10) Büyük Çevre Sorunumuz. (29 Aralık 2010). **Hürriyet-Çevre**, s. 7-9.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (2011), www.cevreorman.gov.tr

Özey, Ramazan. (2005). **Çevre Sorunları**. (2. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınevi.

REC, (2011), www.rec.org.tr

Sancar, Kahoro Neibe. (2005). “Çevre İçin Halk Eğitimi Türkiye Japonya Örneği” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Simonnet, Dominique. (1993). **Çevrecilik**. (Çeviren: Mehmet Selami Şakiroğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şengün, Hayriye. (2007). ”Doğa Tarihi ve Biyo-Eğitimin Kültürel Boyutu: Türkiye’deki Atasözleri ve Boşinançlar Bağlamında İncelenmesi”, A. Mengi. (Editör). **Çevre ve Politika**. Ankara: İmge Kitabevi, s.157-185’teki makale.

Tekçe, Birgen. (1995). “Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitimi: Burdur Örneği“ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

TEMA, (2009), www.tema.org.tr

TEMA, (2010), www.tema.org.tr

TEMA, (2011), www.tema.org.tr

Türküm, A. Sibel. (2002). “Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci” **Açıköğretim Fakültesi Yayını**, www.aof.anadolu.edu.tr

Ünder, Hasan. (1991). “Çevre Merkezci Görüş ve Çevre Eğitimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

WWF, (2011), www.wwf.org.tr

www.yesilkutu.net

Yavuz, Fehmi; Ruşen Keleş, Cevat Geray. (1977). **Şehircilik**. (2. Baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.

Yıldırım, Ali; Hasan Şimşek. (2008). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Basımevi.

Yıldız, Ahmet. (2004). “Türkiye’deki Yetişkin Eğitimi Araştırmalarına Toplu Bakış” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt: 37, sayı: 1 s. 78-97, www.dergiler.ankara.edu.tr

Yıldız, Kâzım; Şengün Sipahioğlu, Mehmet Yılmaz. (2008). **Çevre Bilim ve Eğitimi**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

EKLER

EK-I: Görüşme Formu

Araştırma Soruları:

1.Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ve Çevre ve Orman Bakanlığı, hangi konularda çevre eğitimi sunmaktadır?

2.Bu eğitimlere katılanların,

a)yaşa,

b)eğitim durumuna,

c)cinsiyete göre dağılımı nasıldır?

3.Eğitimler ile, eğitim verilen hedef kitlenin sorunları ve ilgi alanları arasında ilişki var mıdır?

4.Bu eğitim programlarına ihtiyaç nasıl belirlenmektedir?

5.Bu eğitim programlarında eğitici olarak görev alan kişilerin, eğitsel ve meslekî yeterlilikleri nelerdir?

a)meslekleri nedir?

b)eğitsel yeterliliklerini nasıl kazanmışlardır?

6.Bu kuruluşlar, hangi eğitim yöntem ve materyallerini kullanmaktadır?

Kurum/Kuruluş:…… Tarih: ……

GİRİŞ

Merhaba, ben Nida TEKKEŞİN. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü "Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi" Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaktayım. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İLE ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI'NIN DÜZENLEDİĞİ ÇEVRE İÇİN HALK EĞİTİMİ ETKİNLİKLERİ konulu bir araştırma yapıyorum. Sizinle, kurumunuzun çevre eğitimi konusundaki faaliyetleri hakkında görüşmek istiyorum.

Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların, bundan sonraki yapılacak araştırmalara ve çevre eğitimine katkıda bulunacağını ümit ediyorum.

Görüşme sürecinde vermiş olduğunuz bu bilgileri, araştırmacıların dışında herhangi bir kimse görmeyecektir; ayrıca görüşülen bireylerin isimleri raporda yer almayacaktır.

EK-II: Çevre Sorunlarında Şikâyet Birimleri

NEREYE NASIL ŞİKAYET EDECEKSİNİZ

Şikayet Konusu	Başvuracağınız yer
Endüstri tesisleri, eğlence yeri, şantiye (inşaat), kara-hava-demiryolları gürültüsü Atölye, imalathane, işyeri gürültüsü	Çevre ve Orman Bakanlığı ve il müdürlükleri Öncelikle yetki devri yapılan belediyeler
Susturucu veya ses giderici parçaları olmadan motorlu kara taşıtı kullanma Korna veya ses çıkaran başka bir cihazın zorunlu haller dışında kullanılması Toplu taşıma araçlarında müzik sesi	Belediye sınırları içinde emniyet trafik müdürlüğü Belediye sınırları dışında jandarma komutanlığı
Deniz ve deniz araçlarından kaynaklanan gürültü	Sahil Güvenlik Komutanlığı bot komutanlıkları
Dini tesislerdeki ses yükselticiler	Diyanet İşleri Başkanlığı- müftülükler
Ev faaliyetleri ve komşuların oluşturduğu her türlü gürültü Düğün vb. kutlama, havai fişek atımı gibi sokak gürültüleri, hayvan sesi gürültüsü	İlgili belediye zabıtası veya kolluk kuvveti (polis veya jandarma)

EK-III:

TELLİ KAVAK

Bir telli kavak büyürdü,
Daday'ın Çiydere Köyü'nde usuldan usuldan.
Yerin karanlığından azad olmuş,
Aydınlık sular yürürdü ayaklarının ucundan.
Kendi halindeydi telli kavak.
Geceleri gökyüzüne bakarak,
Samanyolu'nu düşünürdü yaprak yaprak.
Başka şey de dilemezdi.
En uzak rüzgârlara kaptırmıştı başını;
Ona konmayan kuşa kuş,
Ona değmeyen rüzgâra rüzgâr da denmezdi.

Gel zaman git zaman,
Kızını everecekti Çiydereli Halil
Cebindeki yetmezdi.
Bir gece sabaha karşı;
Ver yansın ettiler baltayı ayak bileklerine Telli'nin.
Uyanıverdi ilk vuruştan
Aman, dedi telli kavak; kıyman!
Sular bulandı ayaklarının ucundan,
Yapraklar yalvardı hep bir ağızdan; vurman!

Aman zaman dinler miydi Çiydereli Halil
Kızını everecekti, cebindeki yetmezdi.
Yıkılıverdi telli kavak,
Ortasına gecenin boylu boyuncak.
Oldu mu ya, dedi telli kavak
Böğründe duran baltaya;
Yaşayıp gidiyorduk şunun şurasında.
Kim gönderecek şimdi selamını suların,
Samanyolu'na yaprak yaprak?
Ne olacak şimdi rüzgâr?
Kuşlar nereye konacak?

Ordan oraya atıldı telli kavak
Elden ele satıldı.
Boynuna dört demir takıldı
Çankırı'ya beş mavzer atımı uzak,
Bir tepenin duldasına çakıldı.
Telefon direği oldu telli kavak.
Vınladı durdu telefon telleri boynunda.
Samanyolu'na baktı geceleri.
Suları düşündü ayaklarının ucunda,
Yapraklarını düşündü,
Rüzgârı düşündü avcunda,
Gözleri dolu dolu oldu.
Bir türkü tutturdu en sonunda…

Aydın Gün